

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVILJA

Č L A N K I

GABRIEL REMÉRAND, francoski konzul (Ljubljana):
150. obletnica francoske revolucije // DR. B. VRČON:
Revolucija — evolucija — revolucija? // G. BOURGIN:
Ob proslavah revolucije

O B Z O R N I K

Inter arma (Z.) // Med dvema frontama (Dr. B. Vrčon) //
Notranje politični pregled (Verko) // Fran Kurelac (Dr. Fran
Bešič) // Sezona v ljubljanski Drami 1938/39 (—tr—)

P O R O Č I L A

Paulin R.: Vrata v svobodo (Inko) // Jugoslavenško-madžarska
revija — Délszláv-magyar szemle (L. Č.)

D O K U M E N T I

V.

MAJ 1939

5.

Redakcija 5. številke zaključena 22. maja 1939

*N A R O Č N I N A: za celo leto 60 Din, za pol leta 30 Din,
za i n o z e m s t v o: celoletno 90 Din. Poštnočepovni račun: 16.602*

*U P R A V A v Ljubljani na Gosposvelski cesti 4/I.
Dopisi za uredništvo: Ljubljana, poštni predal 332.*

**UREDNIŠKI ODBOR: dr. STOJAN BAJIČ, dr. LAVO ČERMELJ,
dr. FRAN SPILLER-MUYS in dr. ALOJZ ZALOKAR**

*Izdajateljstvo in založništvo: Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih
starešin »NASTA« v Ljubljani, r. z. z o. z. Predstavnik: dr. Alojz Zalokar*

Tiska: Narodna tiskarna v Ljubljani (Predstavnik: Fran Jeran.)

Uredništvo je prejelo:

Knjige in brošure:

Ph. dr. Vojtěch Měřka: *Dvě jarní výrači slovenské literatury*, v Brně v květnu 1939. Ob 60 letnici Josipa Murna - Aleksandrova in Cvetka Golarja.

Niko Županič: *Značenje barvnega atributa v imenu »Crvena Hrvatska«*. Separatni odtis iz Etnologa XI., glasnika Etnografskega muzeja v Ljubljani, 1938. kompletnej seriji u pretplati 40 Din. Beograd, Džorđa Wasingtona 12.

Vladislav Kušan: *Ponočne ispovjesti. Lirske pesmi*. Zagreb 1937, str. 64.

Dr. Avgust Reisman: *Is življenja med vojno*. Avstrijska sodišča. Izdano v Mariboru 1939. Ponatis iz »Delavske Politike« 1938, str. 66.

Dr. ing. Črtomir Nagode: *Naše glavne komunikacije in mednarodni tranziit*. Ljubljana 1938. Ponatis iz revije »Misel in delo« letnik IV.

B. Raščanin: *Lirika najmlajših*. Književna rasprava. Biblioteka »Novi horizonti« sv. 5, Beograd, str. 68.

Časopisi in revije:

Arhiv za sociologiju i književnost. Serija 1. Izlazi godišnje u 10 zvezaka. Cena knje u 10 zvezaka. Cena kompletnej seriji u pretplati 40 Din. Beograd, Džorđa Wasingtona 12.

Čas. revija Leonove družbe v Ljubljani.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Maribor.

Češkoslovensko-jugoslovanska revue. Praha.

GABRIEL REMÉRAND, Consul de France (Ljubljana)

LE CENT-CINQUANTIÈME ANNIVERSAIRE DE LA REVOLUTION FRANÇAISE

Francija in ž njo vse napredno človeštvo proslavljata letos 150. obletnico francoske revolucije. Pridružujemo se tem proslavam tudi mi s to številko, za katero nam je g. Gabriel Remérand, francoski konzul v Ljubljani, napisal uvodne besede. Objavljamo jih v originalu in prevodu.

Cette année, le Peuple français célébrera avec éclat le Cent-cinquantième anniversaire de la Révolution de 1789. Il n'est pas dans toute l'histoire de France, de date plus importante ni plus digne de mémoire puisque le jour où les Etats généraux se réunirent à Versailles marque le début de l'ère contemporaine. Comme le dit Taine, la France, »pareille à un insecte qui mue«, subit alors une métamorphose dont les effets ont été ressentis, à plus ou moins longue échéance, dans le monde entier.

Cet événement grandiose ne fut pourtant pas un accident dans la vie de la France. Il fut, au contraire, l'aboutissement logique d'une longue série de transformations politiques, économiques et sociales qui étaient déjà de véritables révolutions. L'évolution des moeurs, depuis le début du XVIII-ième siècle, tendait en effet au nivellement des classes de la société comme l'enrichissement de la bourgeoisie et des paysans, aux dépens de l'aristocratie de cour et des campagnes, rendait de plus en plus effacé le rôle des seigneurs dans l'administration du pays et facilitait la mainmise des intendants royaux et des officiers communaux sur les affaires locales. Les privilégiés avaint dû abandonner en grande partie, bon gré mal gré, leurs fonctions d'hommes publics. Mais ce fut la plus grande oeuvre de l'Assemblée nationale Constituante d'avoir, dans la nuit du Quatre août, porté le dernier coup aux privilèges et proclamé ensuite la Déclaration des Droits de l'homme et du citoyen. Ce fut sa plus grande gloire d'avoir inscrit le principe d'égalité le 3 septembre 1791 à la base de notre droit public et d'avoir proclamé que la loi est la même pour tous les Français.

De même, dans le champ des libertés, les conquêtes de la Révolution ont fait faire aux idées modernes un pas de géant, décisif et définitif. Si, en effet, les franchises municipales dataient souvent du Moyen-âge qui les avait acquises pied à pied et après des luttes parfois sanglantes, tout restait à obtenir dans le domaine de la liberté individuelle, de la liberté de la presse, de la liberté du citoyen. Est-il besoin de rappeler le système des lettres de cachet qui constituait sous l'ancien Régime une pratique si fréquente et qui permettait au Roi d'embastiller tout individu déplaisant ou tout écrivain indépendant? Faut-il mentionner les interdictions du Gouvernement de Louis XV contre de nombreux écrits, même religieux, contre l'«Encyclopédie», contre des oeuvres aujourd' hui classiques et qui forment le plus riche trésor de la littérature française. Est-il nécessaire d'indiquer que, sauf dans le cadre étroit de sa paroisse ou de sa ville, le bourgeois ou le paysan français ne participait en rien aux affaires du pays? Ce sont là des faits connus mais que l'on ne saurait trop souligner. Et brisant tous les liens qui enserraient l'individu, la Révolution a permis à la personne humaine d'assurer son plein développement. En faisant des hommes libres, elle a créé le régime de la démocratie contemporaine qui repose sur l'épanouissement complet de toutes les facultés de l'être pensant et agissant. Elle a donné à chacun la conscience de ses responsabilités de citoyen.

La célébration du Cent-cinquantième anniversaire de la Révolution française est donc celle aussi de l'avènement de la démocratie dans le monde, de cette démocratie qui demeure l'idéal des sociétés et la sauvegarde des personnes comme, dans la famille des peuples, elle reste la plus sûre garantie de la Paix.

* * *

Letos bo francoski narod svečano slavil 150. obletnico Revolucije iz leta 1789. V francoski zgodovini ni pomembnejšega datuma, ki bi bil vreden večjega spomina, kajti dan, ko se je sestala skupščina vseh stanov (»États généraux«) v Versaillesu, označuje začetek sodobnega poglavja v zgodovini. Kakor je zapisal Taine, je tedanja Francija, »podobna mrčesu, ki se levi«, doživela preobrazbo, katere učinki so se čez krajši ali daljši čas občutili po vsem svetu.

Ta veliki dogodek pa ni bil golo naključje v življenju Francije. Nasprotno, pomenil je le logično dovršitev dolge vrste političnih, gospodarskih in socialnih preobrazb, ki so bile že same na sebi prave revolucije.

Razvoj običajev je na začetku 18. stoletja kazal že nagibanje k izravnanju družbenih razredov, kakor je obogatitev meščanstva in kmetijskega stanu na škodo dvorne in podeželske aristokracije vedno bolj potiskala v ozadje upravno gosposko v državi in je tako omogočala prenos krajevnih zadev na kraljeve intendante in domače uradništvo. Privilegiranci so morali — hočeš, nočeš — po večini prepustiti svoje javne funkcije. Narodna ustavotvorna skupščina pa je v noči 4. avgusta zadala poslednji udarec privilegijem in proglasila nato Deklaracijo človeških in državljanskih pravic. Med njene največje slave spada proglasitev načela enakosti dne 3. septembra 1791 kot osnove našega javnega prava ter s tem načela, da je zakon za vse Francoze enak.

Pa tudi glede svoboščin so pridobitve Revolucije dale modernim idejam orjaške, odločilne in dokončne spodbude. Ako so namreč občinske svoboščine izvirale še iz srednjega veka, ko so se dosegle postopoma in često v krvavih bojih, je bilo treba povsem nanovo pridobiti, kar se je nanašalo na osebno svobodo, svobodo tiska in državljansko svobodo. Ali naj opozorimo na kraljevska tajna pisma, ki so bila tako pogosto v navadi pod prejšnjim režimom in ki so dajala kralju pravico, da je dal zapreti vsakogar, ki mu ni bil všeč, in vsakega samostojnega pisatelja? Ali naj omenimo prepovedi, izdane pod vladno Ludvika XV. proti številnim, celo verskim spisom, proti »Enciklopediji« in skratka proti danes klasičnim delom, ki tvorijo najbogatejši zaklad francoske literature? Ali je potrebno še posebej naznačiti, da francoski meščan in francoski kmet z izjemo v ožjem krogu svoje župnije ali svojega mesta sploh nista sodelovala v upravi države? To so znana dejstva, ki pa jih ne moremo nikdar dovolj poudariti. S tem, da je Revolucija strla vse vezi, ki so vezale posameznika, je zagotovila človeku kot osebi njen polni razvoj. S tem, da je osvobodila ljudi, je ustvarila režim sodobne demokracije, ki sloni na popolnem razmahu vseh sposobnosti mislečega in tvornega bitja. Dala je končno s tem vsakemu zavest njegovih državljanskih odgovornosti.

Proslava 150. obletnice francoske Revolucije je potemtakem obenem proslava uvedbe demokracije v svetu, one demokracije, ki je slej ko prej ideal družbe in zaščita osebnosti, kakor je v družini narodov najboljše jamstvo miru.

REVOLUCIJA – EVOLUCIJA – REVOLUCIJA?

Proslave 150. obletnice francoske revolucije padajo v zelo nemirno razdobje človeškega razvoja. Morda nam zvene celo kot največji anahronizem naših dni ali eden izmed največjih paradoksov v življenju narodov. Ali se je mogoče brez trpkega nasmeha spomniti načel, ki jih je Revolucija proglasila, ko pa se zdi, da pomeni prav razvoj zadnjih let — tako v notranjdržavnem kakor meddržavnem življenju — popolno reakcijo na vse, kar nam je Revolucija dala dobrega? Ali nimamo živega vtisa, da se prav danes zares že skoro povsod teptajo v življenju poedincev ter narodov in držav načela, ki so izšla kot največje pridobitve notranjega boja v Franciji proti koncu 18. stoletja? Kdo je na primer ob koncu svetovne vojne dvomil v vrednost onih vzvišenih mednarodnih načel, ki so se proglašala kot logična dopolnitev Deklaracije o človeških in državljanskih pravicah na mednarodnem področju? A koliko je od vsega tega ostalo v življenju narodov danes? Neposredno na osnovi Deklaracije o človeških in državljanskih pravicah je bilo izdelanih nešteto državnih ustav, ki so se označevale kot najmodernejše zavarovanje človeške individualnosti in njenih pravic v državnem sožitju. Na isti osnovi je bila po svetovni vojni izdelana tudi manjšinska zaščita, katere izvor moramo iskati v skrbi po svoje pojmovane mednarodne skupnosti, da se brez jamstev o ustavni zagotovitvi najelementarnejših človeških pravic vseh državljanov brez razlike vere, jezika in rase ne prizna nobena nova ali z novimi pridobitvami povečana povojna državna tvorba. In vendar, kaj je dejansko ostalo od vsega tega papirnatega prava, ki se je zatekalo po svoje formulacije k načelom velikega francoskega prevrata pred 150 leti?

To so vprašanja, ki si jih nehote stavi danes človeštvo, ko preišlja o usodi načel, v katera ni nehalo verovati niti tedaj, ko so nove izkušnje zahtevale razne spremembe in prilagoditve prvotnih gesel. Zakaj se človeštvo tej svoji veri v davne ideale ni nikdar odpovedalo, niti v dobi najhujših reakcij nanje? Na to vprašanje ne moremo drugače odgovoriti kakor z ugotovitvijo, ki jo lahko črpamo tudi iz najnovejših kritik načel iz leta 1789, da je namreč človeštvo ves ta čas ohranilo zvestobo ne toliko posameznim načelom, ki se tu in tam znabiti niso skladala s trenutnimi težnjami ljudi, pač pa *d u h u* francoske revolucije in njeni *n a p r e d n i* miselnosti. Verovalo je v napredek človeštva, zato ni moglo verjeti niti v uspešnost zatiranja poedinca in njegovih naravnih svoboščin, ki so pogoj slehernemu napredku, niti v trajnost zatiranja narodov, ki jih izkušnje suženjstva lahko samo opogumijo, da še bolj vztrajajo v borbi za samostojnost in neodvisnost. Verovalo je v borbo za boljše pogoje življenja, zato ni moglo zatajiti smisla francoske revolucije in pomena njenih idealov, ki so človeštvu odprli povsem nove poglede

na neštete dotlej meglene pojme o sožitju poedincev v državni in narodov v meddržavni skupnosti. Verovalo pa je predvsem v vrednost demokratičnih oblik vladanja in se zato nikdar ni moglo prepričati o vrednosti nasprotnih sistemov negacije teh oblik v državnem ali meddržavnem življenju, ki so se izvajali in se izvajajo v znamenju od zgoraj vsiljene volje, pa naj se ta vsiljena volja odeva v bolj ali manj miroljubne plašče ali ne.

Pri vseh takih sistemih je človeštvo zavestno ali podzavestno čutilo, da je v nasprotju s pridobitvami francoske revolucije ostala še vedno v nevarnosti: svoboda poedincev in svoboda narodov. Svobodo obeh pa je proglasila francoska revolucija. Zato se o posameznih načelih francoske revolucije, ako gledamo nanjo skozi današnjo prizmo, morda da diskutirati, o njenem duhu, o njenem pomenu za človeški napredek in razvoj v celoti pa bi bila sleherna diskusija odveč.

Ako si na primer danes država lasti večje pravice do poedinca, njegovega življenja in udejstvovanja kakor nekoč, to omejevanje osebne svobode, naj je sicer njegova oblika kakršna koli, ne more nikdar biti samo sebi namen, ker kot tako vedno rodi odpor. Omejevanje v višje namene (na primer zaradi višjih nacionalnih ali državnih ali celo razrednih interesov) pa je mogoče le, v kolikor so ti nameni čisti in jasni, za poedinca vsaj posredno koristni in neodvisni od svojevoljnega določanja kogar koli, ki misli, da sme posegati na to občutljivo področje, recimo, zaradi varovanja svojih posebnih, četudi na zunaj spretno prikritih interesov. Isto lahko rečemo tudi o svobodi narodov. Individualizem in kolektivizem se tudi tu lahko stikata brez škode zanj, vselej pa preideta v nasprotje, kadar je kolektivizem samo krinka za sebične namene kogar koli. Na tej ostrini se je večkrat znašla celo ideja ženevske ustanove, dasi ji v teoriji lahko iščemo miselni izvor predvsem v idejah francoske revolucije o svobodi in sožitju narodov.

* * *

V presoji velikih pridobitev francoske revolucije se navadno pozablja, da nam je ona dala razen Deklaracije o človeških in državljskih pravicah tudi prvi poskus kodifikacije nekaterih osnovnih pravic narodov in držav, na katerih temelji pretežni del pozitivnega meddržavnega prava. To poglavje iz zgodovine francoske revolucije je zlasti pri nas malo znano, zasluži pa, da mu prav v sedanjem nemirnem razdobju mednarodnega razvoja posvetimo nekoliko pozornosti. Tako bomo lahko spoznali, da se navzlic dolgi evoluciji in navzlic najnovejšim »revolucionarnim«
poskusom vnašanja povsem »novih«
elementov v mednarodni razvoj osnove tega razvoja niso bistveno spremenile. Seveda pa se tudi na tem

področju pojavljajo isti poskusi napačnega prikazovanja in tolmačenja mnogih prizadevanj izza francoske revolucije, ki so šla za tem, da se po zgledu državnega tudi mednarodno življenje postavi na trdne temelje nekaterih najelementarnejših zapovedi o odnošajih narodov in držav. Te zapovedi še vedno niso izgubile svoje vrednosti.

Tu mislimo predvsem na poskus abbéja Grégoira, ki je 23. aprila 1795 po zgledu Deklaracije o človeških in državljanskih pravicah predložil Konvenciji prvi osnutek deklaracije o pravicah narodov. V njem je postavil naslednja načela:

1. Narodi so med seboj v naravnem odnosu: njih skupna vez je splošna morala.
2. Narodi so v medsebojnih odnošajih neodvisni in suvereni, in to ne glede na število poedincev, ki jih tvorijo, ali na obseg njihovega ozemlja. Ta njihova suverenost je neodstranljiva.
3. Sleherni narod mora napram drugemu ravnati tako, kakor želi, da drugi ravna ž njim; to, kar je človek dolžan storiti za drugega človeka, je sleherni narod dolžan storiti za drugi narod.
4. Narodi si morajo v miru storiti čim več dobrega, v vojni pa čim manj zlega.
5. Posebni interesi vsakega naroda so podrejeni višjim interesom človeške družine.
6. Sleherni narod ima pravico do lastne organizacije in do spremembe oblik svojih vlad.
7. Noben narod nima pravice vmešavati se v vladavine drugih narodov.
8. Pravicam narodov pa ustrezajo samo take vlade, ki so azsnovane na enakosti in svobodi.
9. Kar je v rabi neizčrpno, kakor morje, pripada vsem in ne more biti last nobenega naroda.
10. Sleherni narod je gospodar svojega ozemlja.
11. Poses od pamtiveka določa pravico zapadlosti med narodi.
12. Sleherni narod ima pravico zabraniti vstop tujcev na svoje ozemlje in jih sme tudi izgnati, kadar to zahteva njegova varnost.
13. Tujci so podvrženi zakonom države, v kateri prebivajo, in smejo biti po njih kaznovani.
14. Izgon zaradi zločina predstavlja posredno kršitev tujega ozemlja.
15. Samovoljna prilastitev na škodo svobode kakega drugega predstavlja atentat na svobodo vseh drugih narodov.
16. Vojaške zveze, katerih namen je ofenzivna vojna, ter pogodbe in druge zveze, ki utegnejo škodovati interesom kakega naroda, predstavljajo prav tako atentat na vse druge narode.
17. Sleherni narod sme začeti vojno v obrambo svoje suverenosti, svoje svobode in svoje lastnine.
18. Narodi, ki se bojujejo, ne smejo ovirati pogajanj za sklenitev miru.
19. Diplomatski zastopniki, ki si jih medsebojno pošiljajo narodi, so v izvrševanju svoje misije neodvisni od zakonov krajev, kamor so poslani.
20. Med diplomatskimi zastopniki narodov ni nobenih prednosti.
21. Pogodbe med narodi so svete in neprekršljive.

Dasi je ta osnutek »deklaracije o pravicah narodov« ostal samo v načrtu in ga Konvencija ni sprejela kot svoj sklep, je vendar zabeležen v zgodovini mednarodnega prava kot eden izmed redkih originalnih poskusov čim popolnejše kodifikacije glavnih norm, ki naj urejajo odnose med narodi in državami. Morda so nekatere točke v njem za današnje pojme nekoliko nejasno ali celo netočno formulirane, toda nihče, ki ta osnutek čita, se navzlic vsem njegovim pomanjkljivostim ne more ubraniti vtisa, kakor da ga je napisal sodobnik, ki je hotel v kratkih stavkih zabeležiti prepad med pravili pravega sožitja med narodi in najrazličnejšimi poskusi samovoljnih kršitev teh pravil, kakor jih doživljamo zlasti v najnovejšem mednarodnem razvoju...

Nad 140 let mednarodnega razvoja je sicer sproti kazalo na razdor med teorijo in prakso glede priznavanja tako zvanih »pravic narodov«, kakor si jih je bil po tedaj prevladujočih zamislih filozofov in pravnikov ter po zgledu Deklaracije o človeških in državljanskih pravicah zamislil abbé Grégoire, toda njegove ideje so ostale ves ta čas v človeštvu žive. Pokazali so nam to ne le nekateri kasnejši podobni načrti takih deklaracij, ki jih je pred leti zbral v posebni zbirki nizozemski pravnik Van-ter-Meulen, temveč še posebej nekateri novejši napor za uveljavljenje nekakšne ustavne listine mednarodne skupnosti, med katere smemo med drugim prištevati zlasti 14 točk prezidenta Wilsona, ki izhajajo v glavnem iz enakih osnov kakor 21 točk Grégoirove deklaracije. Izmed poslednjih poskusov v tej smeri končno naj navedem tudi načrt Ameriškega instituta mednarodnega prava, ki predstavlja znanstveno in praktično predelavo Grégoirovih 21 točk in ki je bil objavljen dne 6. januarja 1916 pod naslovom: »Deklaracija pravic in dolžnosti narodov«. (Kakor v Grégoirovi deklaraciji, pomenja tudi tu pojem »naroda« — državo, le s to razliko v besedilu, da uporablja Grégoire besedo »peuple«, ki pomeni narod, dočim se deklaracija Ameriškega instituta mednarodnega prava poslužuje strokovno že udomačene besede »nation« = nacija = država.) Besedilo te deklaracije je naslednje:

I. Sleherna nacija ima pravico do obstoja ter do zaščite in ohranitve svojega obstoja, toda ta pravica ne daje oblasti in ne pravice, da bi smela država zaradi svoje obrambe ali zaščite svojega obstoja zagreiti krivično dejanje na škodo nedolžnih držav, ki ne store ničesar zlega.

II. Sleherna nacija ima pravico do neodvisnosti, in sicer v tem smislu, da ima pravico boriti se za svojo srečo in se svobodno razvijati brez kakršnegakoli vmešavanja ali nadzorstva iz drugih držav, vendar pod pogojem, da s takim svojim postopanjem ne povzroči niti vmešavanja na škodo drugih, niti kršitve pravic drugih držav.

III. Sleherna nacija je po mednarodnem zakonu in pred njim enaka katerikoli naciji v družbi nacij; zato ima vsaka država pravico, da v skladu z izjavo neodvisnosti ameriških Združenih držav proglasi in zavzame ločen in enak položaj med državami sveta, do kakršnega ima pravico po naravnih božjih zakonih.

IV. Sleherna nacija ima pravico do ozemlja med določenimi mejami in do izvrševanja izključne jurisdikcije nad svojim ozemljem, kakor tudi nad vsemi tujci, ki prihajajo na to ozemlje.

V. Sleherni nacija, ki ji po postavah narodov pripada kaka pravica, sme od vseh drugih nacij zahtevati spoštovanje te pravice in njeno zaščito, kajti pravica in dolžnost si odgovarjata: kjer je za nekoga pravica, je za vse druge dolžnost, da jo spoštujejo.

VI. Mednarodno pravo je istočasno narodno in mednarodno: narodno zato, ker predstavlja zakon države in se kot tako uporablja pri odločitvah v vprašanjih, ki zadevajo državna načela; mednarodno pa zato, ker je zakon družbe nacij in se kot tako uporablja za odločitve v vseh vprašanjih mednarodne skupnosti, ki zadevajo načela te skupnosti.*

* * *

Tako vidimo, da se po skoraj poldrugem stoletju mednarodnega razvoja po Grégoirovi deklaraciji »pravice narodov« pojavljajo v sicer spremenjeni stilizaciji skoraj ista osnovna načela mednarodnega sožitja. Iz tega lahko sklepamo, da človeštvo ves ta čas ni izgubilo vere vanje navzlic vsem njihovim kršitvam, ki so bile v prejšnjih desetletjih prav tako na dnevnem redu kakor v obeh povojnih desetletjih. Vmes pa pada ustanovitev *Društva narodov*, ki je bilo zasnovano na istih osnovnih načelih. Z njegovo ustanovitvijo je bila še posebno zgovorno potrjena teza, da si svoboda narodov, kakor je po zgledu Deklaracije človeških in državljanskih pravic našla svojo prvo jasno formulacijo v Grégoirovem načrtu, in mednarodno sodelovanje, kakor se je to po vojni skušalo organizirati zlasti v okviru ženevske ustanove, v načelu ne nasprotujeta. Individualizem in kolektivizem se tu srečujeta prav na onih skrajnih mejah, ki izključujejo, da bi bil tako prvi kakor drugi sam sebi namen.

Teoretično nam torej evolucija zadnjih 150 let ni prinesla ničesar bistveno novega, pa tudi v praksi se ni med tem nič zgodilo, kar bi moglo napovedovati ali opravičevati revolucionarno preobrazbo teh osnovnih pojmov mednarodnega sožitja. Samo zaradi njih stalnih kršitev še ne moremo trditi, da bi bila

---

* Kako malo se je glede tega spremenila miselnost Američanov, nam dokazujejo med drugim zunanjepolitična načela, ki jih je na predlog senatorja Fessa odobrila konvencija ameriške republikanske stranke v Kansas Cityju dne 12. junija 1928. Senator Fess je kot predsednik te konvencije proglasil v imenu svoje stranke naslednja načela: 1. Sleherni narod ima pravico do svojega obstoja in do svoje obrambe. 2. Sleherni narod ima pravico do neodvisnosti in do svoje nacionalne individualnosti. 3. Sleherni narod je po zakonu enak vsem drugim narodom. 4. Sleherni narod ima pravico do nadzorstva nad vsem svojim ozemljem. 5. Sleherni narod sme zahtevati, da so njegove pravice mednarodno-pravno zaščitene in spoštovane od vseh drugih narodov. — Besede, s katerimi je nedavno Roosevelt utemeljil svojo poslanico Hitlerju in Mussoliniju, nam dokazujejo, da je tudi šef druge ameriške stranke, demokratske stranke, in današnji prezident Združenih držav Severne Amerike pristaš istih načel, kakor jih je proglasila navedena republikanska konvencija in daleč pred njo — francoska revolucija...

že tudi pravila sama na sebi izgubila svojo nekdanjo vrednost. Nasprotno, celo same kršitve se izvajajo s svojevoljnim sklicevanjem na ona osnovna načela, namesto katerih ni mogla doslej nobena mednarodna praksa uveljaviti drugačnih norm. Gesla o potrebi »popolne revolucije v mednarodnih odnošajih«, ki jih zlasti danes slišimo tako pogosto deklamirati, služijo v glavnem samo kot propagandna gesla v opravičevanje praktične politike posameznih držav, ki s svojim mednarodnim položajem niso zadovoljne; ne moremo pa jih jemati resno kot poskuse resnične preobrazbe splošno veljavnih načel, brez katerih nobena država ne bi mogla zavarovati svojega obstoja.

Zato v sedanjih nasprotjih med teorijo in prakso v mednarodnem življenju ne moremo govoriti o nasprotju načel, temveč samo o nasprotju metod in sredstev praktične dnevne politike. Tu pa gre predvsem za vprašanje večnega nasprotja med dinamiko in statiko v politiki posameznih držav; drugače bi si namreč ne mogli razložiti dejstva, da se tudi dinamične države začno krčevito oklepiti posameznih načel mednarodnega sožitja kot stalnic splošnega in svojega mednarodnega razvoja, čim se v svojih potrebah smatrajo za saturirane in preidejo iz dinamične v statično politiko. V kolikor se v razdobju svoje dinamike tu in tam sklicujejo na načela, ki pomenijo negacijo splošno veljavnih norm, kakor jih na primer kažeta zgornji besedili deklaracij o pravicah in dolžnostih narodov, delajo to samo zaradi trenutnega opravičevanja svoje politike, ne pa zaradi vnašanja kakih »novih« elementov v mednarodni razvoj, saj bi se jim sicer zgodilo, da bi jih lastna načela rezala kot dvorezen nož. V obrambo svojih resničnih življenjskih pravic se morajo vse države brez razlike sklicevati na enaka načela, četudi se sicer v svoji napadalni dinamiki trenutno poslužujejo tudi drugačnih »načel«, vendar nikdar ne z iskreno težnjo po njihovem vse-splošnem priznavanju, ker bi si sicer same kopale svoj grob.

Trenutna mednarodna negotovost ne more zato pomeniti dokončnega črtanja nekdanj veljavnih mednarodnih načel iz knjige o lepem vedenju narodov, kakor lahko še vedno označimo postave o pravicah in dolžnostih narodov izza francoske revolucije, pa tudi vse kasnejše, ne izključujoč v tej vrsti niti pakta Društva narodov.

Mednarodni razvoj po francoski revoluciji nam torej ni prinesel splošno veljavnih novih načel, ki bi lahko zamenjala velika načela mednarodnega sožitja in svobode narodov, kakor so izšla v prvi kodifikaciji iz francoske revolucije. Prinesel nam je le neštete samovoljne kršitve teh načel, kršitve, ki so v očeh prizadetih narodov — in teh ni malo — le še bolj povzdignile prave vrednote. Tega zaključka ne more spremeniti niti dejstvo, da so se zlasti v povojnem razvoju začele vnašati v razvoj odnošajev med narodi

povsem nove metode, med njimi predvsem metode ideološkega boja med narodi, ki so z nekakšno spiritualizacijo obstoječih državnih mej* skušale vzbujati vtis, da obstoje poleg svobode in neodvisnosti narodov še kake druge, višje mednarodne vrednote, kakor na primer svetovni nazori, v katerih zaščito naj bi bilo dovoljeno sleherno vmešavanje v zadeve drugih in s tem kršenje načel o neodvisnosti in teritorialni nedotakljivosti drugih držav. Taka in podobna stremjenja pa ne morejo biti trajna. Čim zadenejo ob osnovna načela mednarodnega sožitja, kakršna pozna človeštvo od francoske revolucije dalje, se slej ali prej zrušijo ob spontanem in naravnem odporu, ki ga avtomatično vzbude. Zato je na primer tudi v najnovejšem mednarodnem razvoju naletela na vsesplošno odobravanje Chamberlainova izjava, da se bo Anglija z vsemi svojimi silami uprla poskusom obvladanja sveta s silo. Tudi tej izjavi so miselno izhodišče pridobitve francoske revolucije. Nasilna reakcija, ki si često nadeva videz mednarodnega revolucionizma, ni torej mogla prekiniti 150letne evolucije človeške miselnosti v znamenju idej francoske revolucije. Po vsem tem pa smemo zaključiti, da človeštvo ne le ni zrelo za kake revolucionarne poskuse vnašanja nove mednarodne »etike«, temveč jih celo že v naprej odklanja kot negativno reakcijo na velike, zares etične pridobitve nedavne preteklosti.

* * *

Poglavje zase zasluži končno še vprašanje, ali veljajo naznačeni sklepi tudi glede onih načel francoske revolucije, ki so nam znana iz Deklaracije o človeških in državljanskih pravicah in ki se tičejo pravic poedincev v državni skupnosti. Ali se glede teh načel bližamo prehodu iz dolge evolucije njih absolutnega priznavanja v novo vrenje, ki obeta nova načela? Ali so morda že dosedanji prevrati, ki so sledili francoski revoluciji, vzeli načelom iz leta 1789 njihovo vrednost? Ali so načela demokratičnega vladanja, ki izhajajo iz idej francoske revolucije, danes v krizi?

Odgovor na ta vprašanja je odvisen od tega, kaj si pod krizo navedenih načel sodobno predstavljamo. Ako izvajamo njihovo krizo samo iz zunanjega nasprotja med načeli o individualni svobodi in sodobnimi totalitarnimi pojavi, ki priznavajo poedincu osebne pravice in svoboščine le, v kolikor služijo nekim višjim (nacionalnim, državnim ali razrednim) interesom, ne moremo prav za prav govoriti o zavračanju nekdanjih načel, temveč samo o njihovem prilagojevanju novim družbenim potrebam. V literaturi sodobnih totalitarnih režimov,

---

* Glej o tem podrobneje v mojem članku: »Režimi in diplomacija« v »Misli in delu«, letnik IV, str. 66.

ki predstavljajo v praksi nedvomno uničevanje vseh pridobitev francoske revolucije na področju človeških in državljanskih pravic, zaman iščemo načelnega zavračanja nekaterih izmed njih, na primer osebne svobode ali celo osebne lastnine. Na splošno se govori samo o podreditvi svobode poedinca nekim višjim skupnim interesom ter o njenem omejevanju zaradi skupnih koristi in potreb, ki v moderni državi stalno naraščajo, ne pa o njeni popolni izločitvi. Priznavajo tudi, da mora to omejevanje osebne svobode preko višje skupnosti končno le služiti tudi poedincu samemu.

Takih omejevanj pa tudi besedilo Deklaracije iz leta 1789 ne izključuje, kajti po njej uzakonjene nove svoboščine niso same sebi namen, temveč so bile izglasovane predvsem zaradi okrepitve državne skupnosti. Zato njih individualistični značaj ne nasprotuje kolektivističnim stremljenjem, ki izvirajo iz nujne potrebe čim bolj urejenega sožitja poedincev v državni skupnosti. Prav današnje žrtvovanje Francozov za skupne obrambne potrebe domovine, ki nalagajo vedno večje omejitve osebne svobode in pravic poedincev, nam zgovorno dokazuje, da je sinteza med državno avtoriteto, kakor jo zahtevajo izredne razmere, in vkoreninjenimi demokratičnimi svoboščinami, na katere je sleherni Francoz ljubosumen, mogoča brez škode za vrednost starih načel. Še več, individualni in kolektivni interesi se prav v tej sintezi srečujemo na isti črti, kajti brez svobode državne skupnosti ne more biti govora niti o svobodi poedincev. To spoznanje je danes prodrlo že v vseh demokratičnih državah v Evropi in služi povsod kot najbolj tehtno opravičilo za trenutno omejevanje osebne svobode in osebnih pravic, ki ga zahtevajo zlasti sedanje obrambne žrtve. Demokracije so s tem dokazale, da se da državna avtoriteta ne le ohraniti, temveč po potrebi poljubno povečati, ne da bi se zaradi tega spremenila osnova individualnih pravic, kakršne je uveljavila francoska revolucija.

V tem lahko vidimo izredno prilagodljivost načel iz leta 1789 vsem potrebam in prilikam, kar le povečuje njihovo splošno veljavnost, ne glede na trenutne težnje po njihovem zanikanju. Nasprotje med demokracijo in nedemokracijo se torej nikakor ne da posploševati. Tudi tu ne gre toliko za besedo in formo, kolikor za bistvo. Po tem pa tudi demokracija ne nasprotuje potrebi povečanja državne avtoritete, ako je to v interesu njene lastne ohranitve in zaščite.

Ako pa se nasprotje med načeli francoske revolucije in sodobnimi totalitarnimi poskusi kaže zaradi kolektivističnih stremljenj, ki hočejo biti sama sebi namen (kakor n. pr. totalitarni režimi), ne moremo več govoriti samo o zanikanju teh načel, temveč o pravem notranjem nasprotju ali nasprotju v bistvu, ne da bi seveda niti to nasprotje upravičevalo revolucionarne posege na ono področje človeškega življenja, ki je bilo šele s pridobitvami francoske revolucije dvignjeno na človeka vredno ravan. Nova pot, v kolikor moremo

tu sploh govoriti o novem, je tudi tu samo v sintezi individualnih in kolektivnih potreb, sintezi, ki jo načela francoske revolucije, kakor smo videli, ne izključujejo. Brez njih pa si človeškega življenja ne moremo več predstavljati. Zato se nove revolucije, ki naj zaslužijo to ime, ne morejo izvršiti iz gole negativne reakcije nanje ali iz želje, da bi jih uničile, temveč iz vzrokov in nagibov, ki so izven tega, kar lahko še vedno imenujemo veliko listino človeškega rodu. V tem primeru pa ne gre več za negativne reakcije na revolucionarne pridobitve preteklosti, temveč prej za medsebojno dopolnjevanje in kontinuiteto revolucij, ki se medsebojno stikajo skozi nepretrgane evolucije od nižjega k višjemu, od dobrega k še boljšemu. Razvojne črte v nasprotno smer ni; vse, kar je vmes, je samo trenutni zastoj, ki pa resničnega napredka ne more ustaviti.

GEORGES BOURGIN (Pariz):

OB PROSLAVAH REVOLUCIJE

Nous sommes heureux de pouvoir publier, en slovène, l'article de M. Georges Bourgin, conservateur de la section ancienne des Archives Nationales de France, qui nous est parvenu en original à l'occasion des fêtes pour la célébration du cent-cinquantième anniversaire de la Révolution française.

Pred letom 1789. se je v Franciji pogosto govorilo o »ljudskih razburjenjih« — mi bi danes rekli o uporih. Ako so tedaj nekateri, kakor na primer markiz d'Argenson, uporabljali izraz »revolucija«, si pod njim prav gotovo niso povsem točno predstavljali stvarnosti, katero je pomenil. Ta beseda in ta stvarnost sta se pojavili na svetu in v zgodovini prav za prav šele leta 1789 in šele od tega trenutka dalje lahko rečemo, da označuje človeški razvoj veriga revolucij, ki so jih samo začasno prekinile dobe reakcij in zastoja. Odslej se velik del razumnikov trudi tolmačiti revolucije preteklosti in s tem pripravljati nevtralizirati ali preprečiti morebitne revolucije v bodočnosti: sociologi in pravniki, zgodovinarji in politiki, gospodarstveniki in teologi skušajo doumeti in oceniti revolucionarne stvaritve, črpati iz njih najrazličnejše nauke ter vzbuditi ali preprečiti nove. In celo oni, ki najbolj ostro danes nastopajo proti bistvenim načelom Revolucije iz leta 1789, šefi avtoritarnih držav, smatrajo, da so tudi v svojih državah izvedli revolucije. Prav tako smemo individualističnim demokratom Francije, kakršna je izšla iz leta 1789, predočiti dejstvo, da tudi voditelji komunističnega gibanja v Rusiji prav dobro poznajo francosko revolucionarno gibanje in da so že v raznih smereh poskušali podaljšati njegove učinke.

Kaj torej predstavlja Revolucija iz leta 1789? Tolmačenja, ki jih skušajo dati o njej, so številna in nasprotujoča, kakor je polno nasprotij tudi v proučevanju njenih vzrokov. Kar lahko kratko in z relativno še največjo gotovostjo ugotovimo, je, da ima Revolucija iz leta 1789 kot francoski in človeški pojav prav tako nacionalne kakor mednarodne vzroke ter prav tako neposredne kakor globlje nagibe. Ona je rezultanta izjemnega absolutizma, prežetega z anarhijo, ki dovolj točno označuje francosko monarhijo pod bivšim režimom, kakor jo je francoski minister Calonne skušal pravilno označiti pred izbranci leta 1787. Ona pa tudi izhaja iz socialne organizacije, v kateri so bili naporu meščanstva, ki se je nagibalo k sistemu gospodarske svobode, zavirani z ostanki zastarelih pravnih določb in v kateri so bile delovne množice, v prvi vrsti kmetske, izločene zaradi nezdravega fevdalnega sistema. Ta velika zla, te napake v vladanju in v upravi so z različno strogostjo obsodili misleci vseh vrst od Voltaira do J. J. Rousseauja, katerih pogumne kritike so v manj izobrazene glave dobivale vedno lažji dostop s posredovanjem periodičnega časopisja, ki je bilo tedaj v svojih razvojnih začetkih, predvsem pa s pomočjo pamfletov, ki so se iz krošenj raznašalcev v velikih množinah razširjali med množicami, manj analfabetičnimi, kakor se to navadno misli. Osnovne misli teh pamfletov so se povsem skladale z vedno bolj pojemajočim spoštovanjem množic do vladajočih. Proti predrevolucionarni literaturi se ni mogla uspešno postaviti v bran peščica uradnih pisateljev in pridobljenih, ravnodušnih ali spreobrnjenih cerkvenih krogov.

K tem globljim vzrokom moramo dodati še neuspeh reform, ki jih je tu in tam poskušal kak »prosvitljeni« minister Ludvika XV. in Ludvika XVI., nadalje stanje državne blagajne leta 1789, stanje endemičnega nemira v provincah zaradi francosko-angleške trgovske pogodbe iz leta 1786 in slabe letine. Končno moramo upoštevati tudi splošni evropski in še bolj svetovni položaj ob koncu 18. stoletja, ki je prineslo osvoboditev ameriških kolonij, razkosanje Poljske ter revolucionarne pokrete na Madžarskem in Nizozemskem.

Ko sta poslednja ministra absolutne monarhije, neverni prelat Loménie de Brienne in ženesvki finančnik Necker pripravila kralja, da je poskusil sklicati skupščino treh stanov (Etats Généraux), očitno nista mislila, da sta s tem postavila začetek viharni dobi, ki se začne — ako se že hoče tako obširno gibanje za vsako ceno zajeti v meje točnih datumov — dne 5. maja 1789 z zasedanjem stanovske skupščine (Etats Généraux) in z njenim zaključkom dne 18. meglenca (brumaire) VIII. leta revolucijskega štetja z državnim udarom Bonaparta. Pri tem pa je treba vedeti, da 18. meglenec prav za prav še ničesar ne zaključuje, kajti Prvi Konzul je s svojimi kodeksi in upravnimi institucijami dejansko zaključil del revolucionarnih pobud. Revolucionarno bistvo pa je vendarle vsaj približno zajeto med navedenima datumoma.

Dva družbena razreda sta bila posebno interesirana na uspehu Revolucije: meščanstvo, ki je zahtevalo in doseglo za svoj razvoj potrebno politično in pravno enakost, ter nižje ljudstvo v mestih in na deželi, ki je podzavestno zahtevalo nekaj drugega, socialno enakost, začasno in delno doseženo s prisilnim posojilom bogatašev, ki pa je doseglo maksimum z razdelitvijo skupnih dobrin. Ta dva razreda sta se najprej medsebojno podpirala, potem pa sama zašla v nasprotje. Meščanstvo je triumfiralo med leti 1789 do 1792, nižje ljudstvo pa nekaj časa v dobi Konvencije, med leti 1793 do 1794; meščanstvo se je spet začelo dvigati po 9. thermidorju II. leta revolucijskega štetja. Privilegirana sloja, plemstvo in duhovščina, sta v glavnem izgubila svojo izkoriščevalno oblast zaradi zaplenitve njunega premoženja, ki je tvorilo odslej skupno narodno premoženje (biens nationaux), kakor tudi sredstev politične akcije, deloma tudi zaradi izselitve in pa zaradi nove zakonodaje, ki je uvedla načelo enakosti.

Te poenostavitve revolucionarnega razvoja nam dovoljujejo gledati na Revolucijo tako, kakor je to storil francoski politik Georges Clemenceau, ki je smatral, da jo je treba zajeti kot celoto, kot en sam »blok«. S tega zrelišča nam tudi ni potrebno posebej razpravljati o posameznih ustavnih pojavih revolucionarnega gibanja (vprašanje ustavne monarhije ali republike), o nekaterih značilnostih skupščin, ki so si sledile (Konstituenta, Legislativa, Konvencija, Svet petstotorice itd.), o značilnih oznakah vladnih organizmov (ministrstev, začasnih izvršilnih svetov, odbora za javno blaginjo, direktorija itd.), ali pa o ljudeh vseh mogočih izvorov in vrednosti, ki so delali, živeli in umrli za Revolucijo ali, ki so jo zavestno ali podzavestno izdali, kakor Robespierre in Danton, Marat in Talleyrand, Saint-Just in Sieyès, tja do Bonaparta, ki je bil prijatelj Robespierri in je kasneje postal pobočnik Barrasa. Bila je to doba velikih nasprotij med ljudmi, nasprotij tudi po času: sledile so si množestvene surovosti in se izmenjavale s krvavimi nasilji, za katera smatra Badeul odgovorne oblastneže in tuala bivšega režima (14. julija, 10. avgusta, 21. januarja, 12. thermidorja, 12. germinala in 1. prairiala); med te krvave dogodke pa so se mešali prizori ljudskega veselja, kakor na primer prazniki Federacije, deliriji bratstva, kakor na primer Lamourettov poljub, in toliko drugih objemov in solzá veselja, ki se vpletajo med prav toliko obglavljenj in strahotnega joka. Vsa ta nasprotja se nekako zaključujejo v enem samem tekstu izza začetkov Revolucije, v Deklaraciji človečanskih in državljanskih pravic, ki jo je izglasovala Konstituenta in odobril kralj 5. oktobra 1789. V njej so zajeta »načela leta 1789«. Sedemnajst členov Deklar., ki so spretno med seboj povezani, prinaša v bistroumnem in kratkem besedilu naslednja načela: enakost, svobodo, lastnino, splošni interes in narodno suverenost. To so načela, ki jih v bolj razširjeni ali skrčeni obliki nahajamo v sleherni revolucionarni zako-

nodaji; ta načela pomenijo ljudem, ki verujejo vanje, luč, h kateri se moramo približevati, ako hočemo uresničiti čim več sreče in pravice v družbi.

Ta načela tvorijo torej nekakšno vero, so pa obenem tudi filozofija ter vsekakor zgodovinska rezultanta, ki tvori obenem izhodišče za ves razvoj v zadnjih 150 letih.

Spričo tega seveda ni čudno, ako so obenem z Revolucijo tvorila predmet zares znanstvenega proučevanja. Preveč omejen je moj prostor, da bi mogel v izvlečku podati zgodovino revolucionarne historiografije. Michelet, Mignet, Thiers in Louis Blanc so velika imena zgodovinarjev Revolucije iz prve generacije, kateri je z Alphonsom Aulardom sledila generacija zgodovinarjev, ki jim je genialna intuicija Jeana Jaurésa pripomogla k razumevanju prave vrednosti gospodarskih in socialnih pojavov, ki tvorijo nekakšno podzgradbo vseh političnih pojavov Revolucije. Vzpodbudna bilanca znanstvenih naporov za proučevanje revolucije, naporov, ki so čedalje bolj metodični, pa s tem še ni zaključena. Na Sorbonni poučuje ta predmet Georges Lefebvre, katerega stolica je tesno povezana z zgodovinskim institutom za proučevanje francoske revolucije na istem vseučilišču ter z dvema društvoma, katerih vsako izdaja svojo revijo: »Société des études robespierristes« s svojimi »Annales d'histoire révolutionnaire« in »Société d'histoire de la Révolution Française« s svojo »Revue d'histoire« in z dopolnilom v »Mednarodnem institutu«. Razen tega obstoja posebna ministrska komisija, ki ji predseduje E. Herriot in ki je bila ustanovljena za proučevanje in izdajanje gospodarskih dokumentov v zvezi z Revolucijo. Vsi ti naporji bodo ob letošnjih proslavah 150. obletnice Revolucije dobili novih pobud.

Prosvetni minister Jean Zay je dal za te proslave najlepšo pobudo s tem, da je naprosil parlament za izglasovanje posebnega kredita v znesku 15 milijonov frankov za kritje stroškov proslav, in pa s tem, da je ustanovil poseben odbor, ki ima nalogo zbrati vse članke, ki bodo ob tej priliki napisani. Opuščam navajanje programa proslav, ki je že znan iz dnevnih poročil v listih. Omejujem se tu samo na ugotovitve, da bodo letošnje proslave Revolucije prav gotovo zapustile dobre trajne sledove, saj so že napovedane številne publikacije. Prva in najpomembnejša izmed njih bo delo poklicnega strokovnjaka in zgodovinarja Lefebvra, ki bo izšlo pod naslovom »Quatre-vingt-neuf«. Razen tega bo izšla še kritična zbirka zapisnikov stanovske skupščine in dokumentov izza prvih mesecev zasedanja Konstituante. Druga zbirka pa bo vsebovala številne tuje ustave, ki so bile še pred letom 1800 izdelane po francoskem vzoru.

Moj članek bi ne imel konca, ako bi hotel naštevati vse, kar je v zvezi s pripravami za proslavo revolucije. To tudi ni bil moj namen. Oživiti sem samo

hotel spomin na revolucionarno gibanje pred 150 leti, ki je bilo pokret naroda z vero vase.

»Novo človeštvo se je začelo 1789«, je po zapiskih v »Revue de Deux – Mondes« (15. februarja 1939, str. 772) dejal Rudolf Habsburški. To je v veliki meri resnično in samo želeti je, da bi po proslavah letošnjega leta ostalo od francoske Revolucije kaj več kot samo hladen spomin na bežne svečanosti. To nam obetajo navedene strokovne zbirke, ki se pripravljajo in ki nam bodo nedvomno pomagale k boljšemu razumevanju preteklosti, s tem pa k oživljenju mistike, ki lahko da modernemu človeštvu novega poleta.

O B Z O R N I K

Inter arma . . .

O tem, da se giblje Evropa sredi latentne vojne, ni več mogoče dvomiti. Dogodki zgodovinskega pomena dovolj jasno in prepričevalno pripovedujejo, da živi v iluzijah, kdor si domišlja, da vlada mir. Tudi o tem ni mogoče dvomiti, da se nahaja na vsi Evropo obsegajočem bojišču Jugoslavija v svojevrstni, izrazito bojni poziciji. Mimo tega spoznanja ne smemo iti. Čuječnost, pripravljenost na udar in obrambo, zbranost in notranja strnjjenost so v takih trenutkih in takih razmerah neobhodno potrebne narodu, da si ohrani življenje. Kajti v velikem boju gre v resnici za življenje, za vse. Ali smo Slovenci uredili svoj dom v tem smislu?

Strankarska samozavest, okužena z načeli o vodstvu in voditeljih, podprta s tradicijami strank, ki so se ravnale po načelu »Mi in samo mi«, naslonjena na politične razmere, ki so se ustvarjale tekom zadnjega desetletja, odgovarja na to vprašanje s pomirjevalno pozitivnostjo. Radi ji verjamemo glede čuječnosti in razumevanja položaja, kajti politične bistrovidnosti našim političnim činiteljem ne moremo odreka ti, ne moremo jim pa verjeti, da slovenska pripravljenost na udar in obrambo, naša zbranost in notranja strnjjenost ustrezajo zahtevam časa. Marsikateri pojav zadnjega časa dokazuje, da zlasti notranja strnjjenost ni tako

krepka, da bi mogla iz nje zrasti zmogovita enotna volja. V teh težkih časih se včasih zazdi, kakor bi v tem itak malem narodu ideologije in politične strasti še globlje kopale jarke razdora in še bolj delile narod v dva sveta, v dva tabora, v dve fronti. Res je, tudi Slovenci moramo bojevati duhovne boje, toda naš prinos k napredku bo mogoč le tedaj, če bomo znali obvarovati svojo prirodno narodno skupnost, na kateri edino je mogoče ustvarjati duhovne dobrine. Delo za tako skupnost je v dobi, ki jo preživljamo, prva in glavna naša naloga.

O politični strnjjenosti ali o koncentraciji političnih sil, strank, struj itd. ne moremo kaj več poročati. Posebno lahko preidemo z molkom vse one pozive k politični koncentraciji, ki so izvirali iz osebnih ambicij ali iz strankarske preračunljivosti ali iz gole sentimentalne naivnosti. Omejiti se moramo samo na nekatere izjave o potrebi enotnosti ali narodne koncentracije, kakor se to stremljenje imenuje z drugo označbo, na one izjave in pobude, ki so izšle iz vrst slovenskih intelektualcev, slovenske mladine, slovenskih narodno-obrambnih delavcev in slovenskega ženstva. Tudi te izjave so seveda političnega značaja, toda izšle so iz onih vrst, ki ne spadajo naravnost med organizirano in strogo po programskih točkah, interesih in disciplini izoblikovano aktivno politično formacijo. Te

zahteve so privrele na dan iz onih globin, iz katerih morajo formalne politične stranke črpati svojo duhovno vsebino, ako ne želijo ostati samo izraz lastne samovolje. Iz tega razloga so dragoce in jih resna politika ne bi smela zametavati kot mladinsko domišljavost ali intelektualno fronderstvo ali pa kot ženske kaprice.

Beležimo. V aprilu l. 1938 je pisalo »Dejanje«, mesečnik za gospodarstvo, kulturo in politiko, pod naslovom »Poziv vsem Slovincem!« sledeče: »Zato pozivamo vse Slovence, pristaše vseh nazorskih skupin in smeri, da osebno-nazorsko in strankarsko resnico pravilno podredijo skupni narodni usodi, da na ta način najbolj zavarujejo prvo in okrepijo drugo ter s tem ravnotežjem ustvarijo glavni pogoj za skupno reševanje slovenskega narodnega življenja. V tem smislu pozivamo Slovence k narodni skupnosti, da se v vseh javnih odločitvah postavljajo bolj v območje tistega, kar nas druži, kakor onega, kar nas razdvaja, in da s pluralističnim delovanjem razživljajo ostala torišča narodnega življenja. Ne pozivamo k slogaštvu, ki niža duhovne napetosti in plitvi osebno usmerjeno delo, ampak k takemu načinu slovenskega sobivanja, ki z njim dajemo prednost določnim in nujnim življenjskim zahtevam pred neobveznimi in idejno-organizacijskimi. — Naša iskrena želja je, da bi ta poziv, porojen iz mladega rodu in v usodnem času, razumeli predvsem tisti Slovenci, ki odločajo v današnjem gospodarskem, političnem in kulturnem življenju.«

»Sodobnost«, neodvisna slovenska revija, se je začetkom l. 1938 zavzela za »skupnost slovenskih tvornih sil«. Med drugim je dejala: »Boj narodov, katerih kulturo neposredno ogrožajo destruktivne sile modernega barbarstva, je danes nujno vključen v ta proces postopnega prehajanja iz nesvobode v svobodo. Ta boj zahteva strnitev vseh narodovih tvornih sil, razvijanje močne zavesti narodne skupnosti, odstranjevanje vseh razlik, ki morejo imeti v današnjih časih le pomen postranskih »zadevic«. In slovenski umetnik nikakor ni zadnji, ki prihaja v poštev kot obli-

kovalec narodne skupnosti, tako da lahko rečemo, da se mora dejavnost kulturnega delavca politizirati, predvsem pa mora od politične dejavnosti sprejeti načelo organiziranosti in smotrnosti.« In sprašuje se: »Ali ni danes potrebna koncentracija sil na mnogo širši osnovi, ob popolni izločitvi nevažnih, da, celo škodljivih pomislekov, ki so že tlikokrat zavrli skupno delo, da bi nam že vendarle enkrat služili kot zgolj poučna in žalostna izkušnja preteklih dni, ne pa kot vodilo za bodočnost? Drugod, pri narodih, ki so se znašli v podobnem položaju, kakor Slovenci, so kulturni delavci dali pobudo za ustvarjanje vsenarodne skupnosti. Ali naj pri nas zgolj zaradi tradicionalnih slovenskih »zadevic« zaostanejo?«

Od aprila 1938 pa do marca 1939 ne najdemo v kroniki slovenskega kulturno-političnega življenja nobenih važnejših pobud ali dejanj. Zdelo se je, da so se valovi, ki jih je vzdignil kamen v marcu 1938, zopet zgladili. December l. 1938 je pokazal, da »politiziranje dejavnosti kulturnega delavca« ni prineslo onih sadov, ki so jih nekateri pričakovali od »sprejetja načel organiziranosti in smotrnosti«. Toda ta neuspeh ne sme razočarati, ker je kulturni delavec vendar predvsem sejalec. In seme, ki ga je sejali kulturni delavec, je v plodni mladi zemlji vzkliklo.

Slovenska akademska mladina je v v marcu 1939 izdala sledeči proglas: »Težak svetovno politični položaj, v katerem se je preko noči znašel ves svet, posebno mali narodi, nas je združil v enoten akademski blok, da s tem dokažemo svojo neomajno narodno in državno zavest. Združeni akademiki Aleksandrove univerze stojimo na stališču, da je edino močna, na podlagi enakosti narodnih pravic Slovencev, Hrvatov in Srbov urejena Jugoslavija izključni okvir, v katerem moremo in hočemo živeti svoje narodno in državno življenje. V tem trenutku združena slovenska mladina Aleksandrove univerze slovesno izjavlja, da se v interesu narodne solidarnosti odreka vsem medsebojnim trenjam.« Proglas so podpisali zastopniki društev vseh ideoloških skupin.

Lepo bi bilo, ko bi mogli kot razlago k temu proglasu ponoviti besede, ki jih je prinesel uvodnik naše revije v aprilovi številki 1. 1938. Tam čitamo: »Mladini daje njena neodvisnost bister, predsodkov, ozirov in taktičnih nedoslednosti prost pogled na vse narodno življenje, brez kompromisov. Trdno se oklepajoč svojih načel je posegala mladina vedno neustrašeno v središče političnih dogajanj in postala njih nujen regulativ takrat, kadar so politična nedoslednost, taktika ali drugačna zloraba političnega zaupanja in politične moči ogrožale tiste politične ideale, ki so mladini posebno pri srcu.« Toda že v maju se je koncentracija mladine skrhalo, ker take neodvisnosti ni pri vseh skupinah mladine. O tem nas pouči naslednja objava, ki so jo prinesli nekateri slovenski listi: »Poštena beseda slovenski javnosti! Sredi marca smo osnovali »Narodni akademski blok«, ki je bil zamišljen kot strogo nepolitična skupnost vseh akademikov ljubljanske univerze, ki so se prostovoljno odrekli vsem nazorskim trenjem, ker se zavedajo, da je v nevarnosti to, kar vsi iskreno in enako ljubimo — naša domovina. Edino to nas je združilo in nas še drži. Z vsemi močmi se trudimo, da bi ohranili nepolitični značaj bloka. Z obžalovanjem pa ugotavljamo, da se je del katoliških akademikov delu, ki smo ga široko zasnovali, ki je že steklo in rodi že prve uspehe, že od začetka iz nerazumljivih razlogov odtegoval, čeprav so njihovi delegati na seji plenuma sodelovali, sprejeli program, določali deputacije in soglašali z brzojavkami. Vse, kar je bilo v naših močeh, smo poskusili, da bi jih pridržali v bloku, točko za točko smo popuščali, delu pa se nismo mogli odreči, ker se bojimo sodbe naroda in zgodovine. Štiri društva, ki predstavljajo polovico katoliških akademikov, so z deklaracijo v »Slovenec« 5. V. 1939. izjavila, da zanje Narodni akademski blok več ne obstoja. Žal nam je, da je do tega prišlo, ker se nam zdi, da se društva sama ne zavedajo odgovornosti, ki so jo prevzela s tem korakom na svoja ramena, bodri nas pa to, da je članstvo teh društev še vedno vpisano v bloku in se udeležuje

delu. Narodni akademski blok bo deloval dalje, še z večjo vnemo se bo vrgel v boj za srečo in svobodo našega naroda in države. Vse one, ki nas bodo pri delu ovirali, bo zgodovina obsodila kot izdajalce. Vsakomur, ki mu je pri srcu delo, pa so vrata v blok vedno na stežaj odprta. Naše delo je častno in zakonito odgovornost zanj bo mogel nositi vsakdo! — V Ljubljani, dne 5. maja 1939. Za katoliške akademike: Jeza Maks, l. r. Za demokratsko levico: Vodopivec Vlado, l. r. Za nacionalno fronto: Iskra Vekoslav, l. r.«

Slovenske žene so v svoji »Spomenici slovenskih žen« z dne 30. marca 1939 takole formulirale svoje stališče do občenarodne skupnosti: »Slovenske žene smatramo v teh usodnih trenutkih za nujno dolžnost, da poudarimo svojo edinstvo v vprašanjih, ki zadevajo koristi našega naroda in naše države, in da s to edinstvo manifestiramo za svojo narodno državo, v kateri vidimo edini prirodni okvir za svojo narodno rast ter edino poročstvo za svoj politični, gospodarski in kulturni razvoj. Spričo resnosti položaja hočemo usmeriti svoje delo za narod tako, da bo mogoče obiti vsa trenja ter delati skupno za skupne koristi. V nas je svetel spomin na čas ob majniški deklaraciji, ko so slovenske žene s čudovitim pogumom in vztrajnostjo pomagale graditi našo novo državo Jugoslavijo, ki jo moramo in hočemo z delom utrjevati in ohraniti sebi in svojim potomcem.« — Izmed mnogih izjav je ženska spomenica najbolj pregnantna in najbolj odgovarja slovenski narodni in splošno državni situaciji. Važno je, da je to spomenico podpisalo 66 ženskih društev in žensko članstvo 185 mešanih organizacij, da pa samozavestna totalitarnost nekih manjših skupin ni mogla uvideti, da narodni obstoj zahteva tudi požrtvovalnosti, četudi samo v obliki tolerance.

Naše narodno obrambne organizacije Ciril-Metodova družba, Branibor in Slovenska straža so se sporazumele in so v javni objavi ugotovile: »da bodo nastopale skupno in sporazumno glede potreb, ki jih stavlja pred nas čas, zavedajoč se, da more biti le skupen, premišljen in načrten nastop vseh poklica-

nih zasebnih narodnoobrambnih činiteľjev kos vsem nalogam, ki jih prinese čas.« Po njihovem vzgledu so se strnile tudi akademske narodnoobrambne organizacije.

Slovenski narod se je izživljajal predvsem v duhovnem območju. Tudi danes najintenzivneje plapola narodno življenje v slovenskih kulturnih krogih in ne trdimo preveč, če pripisujemo slovenskemu revijalnemu tisku važno narodno nalogo. Zato je bilo prirodno, da so se zastopniki slovenskih revij zbrali in se zedinili na tekst, ki naj bi pripomogel k vistosmerjenju narodne volje. Usoda tega teksta je značilna za naše razmere in je podobna usodi, ki so jo doživeli marsikateri važni narodni teksti v nekdanjih avstrijskih časih. O tekstu in o njegovi usodi zato ne moremo poročati.

Ker ne pišemo zgodovine in ne sestavljamo kronike dogodkov in seznama vseh glasov o narodni koncentraciji, so navedeni primeri popolnoma zadostni, da si ustvarimo sodbo, ali sta zbranost in strnjenje v narodu res primerna času, ki smo ga označili v uvodu kot vojni čas. Ali je slovenska inteligenca politično tako brezglava, da njenih pozivov ni treba sine ira et studio vzeti v pretres? Ali ni instinkt mladine resen opomin? Ali zaskrbljenost ženstva ni upravičena?

Doslej smo poročali o slovenskih težnjah po narodni strnitvi. Naš pogled pa

se ne sme ustaviti ob Sotli in na Gorjancih, ker je naša slovenska usoda za življenje in smrt prikovana na usodo Jugoslavije. Prof. Anton Melik je ob združitvi Avstrije z Nemčijo ugotovil (Misel in delo, letnik IV, stran 52): »Jasno pa iz dane situacije za nas izhaja zaključek, da je življenjski interes Slovenije, povečati dinamiko lastne države in mednarodnopolitičnih zvez, na katere se ta naslanja v sedanji situaciji ter na katere bo morala računati v bodočih položajih. Usoda Slovenije bo vedno ta, da bo povezana na potrebo krepkega političnega zaledja, ki bo jačilo njeno dinamiko in ki ji ga more dati le jugoslovanska državno-politična enota. To je preprosta resnica, evidentna že od nekdaj, a prav posebno krepko osvetljena v februarju in marcu leta 1938.« Narodna in državna jugoslovanska koncentracija se danes istoveti s hrvatskim vprašanjem. Rešitev tega vprašanja bo povečala dinamiko slovenskega zaledja in ojačila slovensko pozicijo. O reševanju tega velevažnega vprašanja na tem mestu ni treba pisati, previdna politična čuječnost tistih, ki so trenutno odgovorni za usodo domačega ognjišča, naj na osnovi slovenske narodne zbranosti udejevsti jugoslovansko državno zbranost. Spričo dejstva, da so vse sile trenutno na delu za rešitev tega težkega notranjega političnega problema, je razumljivo, da jugoslovansko koncentracijo narodnih sil iz kulturnih krogov doslej še ni bilo važnejših akcij.

Z.

Podpirajte

narodnoobrambna

društva!

Med dvema frontama

Mednarodni položaj je vedno težje označiti z enim samim izrazom, ki bi izčrpno zajel vse v poštev prihajajoče osnove novejšega mednarodnega razvoja. Pri njegovi presoji se namreč ne moremo več omejevat samo na zgolj politične, diplomatske in formalne pogodbene pojave med državami, temveč moramo vedno bolj upoštevati tudi strateške in vojaške elemente ter splošne težnje mednarodnega razvoja in splošne zunanje politične smernice posameznih držav, kakor izhajajo iz obstoječih političnih, diplomatskih, ideoloških, gospodarskih in drugih nasprotij, a ne v zadnji meri tudi iz splošnega duševnega razpoloženja človeštva. Morda je vse te vidike še najbolj upošteval francoski ministrski predsednik Daladier, ko je v deklaraciji svoje vlade 11. maja tega leta značilno označil sedanji svetovni položaj kot mir, ki ni več mir, in vojno, ki ni še prava vojna, torej kot nekakšno napol vojno stanje, ki mu daje glavno obeležje tako zvana »vojna živcev«.

V tej »vojni živcev«,

lahko z vseh navedenih vidikov z vedno večjo upravičenostjo govorimo o **dveh frontah držav**, ki si z izjemo nekaterih lokalno omejenih oboroženih spopadov stojita še vedno nasproti predvsem v znamenju diplomatskega merjenja sil. V neposredni zvezi s tem merjenjem sil je splošno iskanje novega evropskega in svetovnega ravnovesja, ki se seveda ne naslanja več izključno na normalne politične, gospodarske in druge elemente ravnotežja, temveč upošteva že povsem konkretno tudi vojaške elemente. Tako prav sedaj doživljamo prve konkretne pojave pretvarjanja političnih in diplomatskih zvez v prave vojaške zveze med državami.

V tem pogledu kažeta oba tabora velesil vedno večjo aktivnost, ki zavezema tudi vedno hitrejši tempo. Lov za zavezniki, ki ga že nekaj časa zasledujemo v teh pregledih, zadobiva vedno bolj konkretne oblike v znamenju iskanja in vnaprejšnje zagotovitve pravih **vojnih zaveznikov** za primer oboroženega spopada. Odločitev posameznih držav za ta ali oni tabor velesil, ki si stojita nasproti, postaja tako vedno bolj alternativnega značaja. To postavlja zlasti **male države**, ki so doslej skušale v vseh nasprotjih med velesilami ohraniti in zavarovati svoj nevtralni položaj, pred one končne odločitve, ki se često pretirano označujejo kot usodne. Po mnenju mnogih so namreč male države v današnjem mednarodnem položaju oni jeziček na tehtnici, ki lahko odloči o miru in vojni. Čim bi se vse male države brez izjeme dokončno odločile za to ali ono stran, tako se trdi, bi s tem pomagale formirati dva vojna bloka držav z vsemi nevarnimi posledicami; dokler pa se svoji nevtralnosti še ne odrekuje, je še vedno mogoče računati z vzpostavitvijo takega ravnovesja med velesilami, ki bi preprečilo oborožene konflikte. Z istimi argumenti pa se da zagovarjati tudi nasprotna teza: Ako se vse male države brez izjeme zaradi zavarovanja svoje neodvisnosti in teritorialne nedotakljivosti odločijo za fronto miroljubnih držav

kakor je temu dejal angleški ministrski predsednik Chamberlain, je zelo verjetno, da bi taka njihova odločitev že v naprej preprečila morebitne napade, ki bi v takem položaju ne ostali več brez rizika za kateregakoli napadalca.

Odločitev malih držav bi seveda ne bila tako težka, ako ne bi večina izmed njih morala računati s posebnimi izpostavljenostmi neposrednim ali posrednim napadom zaradi svoje **zemljepisne lege**. Tako se v položaju večine malih držav pojavljajo značilne zunanjepolitične negotovosti, ki onemogočajo jasno razčiščenje odnošajev med obema tabo-roma velesil. V tem pa je s političnega in diplomatskega vidika glavna oznaka

trenutnega mednarodnega položaja, v kolikor ga označuje lov za zavezniki obeh taborov velesil. Pri upoštevanju **gospodarskih činiteljev** se nam ta nejasnost še poveča, ker so mnoge države iz gospodarskih razlogov prisiljene voditi drugačno zunanjo politiko, kakor bi sicer odgovarjala zunanjepolitični tradiciji, splošnim obrambnim interesom ali razpoloženju prebivalstva.

Navzlic vsem tem in še drugim nejasnostim pa se mednarodni razvoj vedno bolj bliža dokončnemu formiranju **dveh jasno opredeljenih blokov držav** z vsemi negotovostmi, ki lahko iz takega diplomatskega afronta nastanejo v vojaškem pogledu. Upoštevati moramo namreč, da gre pri tem razvoju za pojave, ki so nujni in največkrat izven oblasti posameznih držav in volje njihovih predstavnikov. Ta okolnost je seveda že posledica onega na pol vojnega stanja, v katerem se nahajamo. Splošno oboroževanje, mobiliziranje vseh razpoložljivih obrambnih sil in splošna psihoza negotovosti so gotovo trije odločilni momenti za pesimistično presojo položaja. Optimizem pa izhaja predvsem iz primerjave celokupnih obrambnih sil obeh taborov v formiranju. Oborožen spopad se zdi mogoč le, kadar sta oba tabora enako prepričana o končni zmagi. O takšnem prepričanju bi se nedvomno dalo za sedaj še dvomiti, zlasti pri enem izmed obeh taborov velesil. Toda prav tu je treba pri presoji momentov, ki govore za skrajne možnosti vojaškega obračuna med obema taboroma, upoštevati še zelo važen element **tesne povezanosti med notranjepolitičnimi režimi in zunanjo politiko**. Zdi se, da igra pri alternativni: mir ali vojna, ki si jo človeštvo že povsod postavlja, prav ta element odločilno vlogo v nagibanju k pesimizmu.

* * *

V poslednjih tednih se je zvrstilo na mednarodni pozornici v znamenju zgoraj naznačenega razčiščevanja odnošajev med obema frontama držav toliko važnih dogodkov, da moram zaradi izčrpnosti vriniti v svoja razmišljanja najprej njih kronološki pregled. Pri tem se moram omejiti samo na naštevanje

posameznih dogodkov brez podrobnejše analize vsakega izmed njih. Na koncu pa bom skušal podati še splošno oceno njihovega skupnega pomena.

Že v prejšnjem pregledu sem naznačil, da so bile za konec marca napovedane v angleški spodnji zbornici **važne Chamberlainove izjave** glede na položaj, ki je nastal po razkovanju Češko-slovaške in priključitvi Memela k tretjemu rajhu. Tedaj se je namreč nenadoma pojavilo v ospredju vprašanje poljske varnosti v zvezi z vprašanjem Gdanska in tako zvanega poljskega »koridorja«. Z izjavami, ki jih je angleški premier Chamberlain podal najprej 31. marca in nato še 3. aprila tega leta, je Anglija v svojem imenu in v imenu Francije dala enostranska **jamstva Poljki**, da ji bo z vsemi svojimi silami stala na strani, ako bi bila ogrožena njena neodvisnost in bi se Poljska zaradi tega z orožjem uprla. Obisk poljskega zunanjega ministra **Becka v Londonu** (od 3. do 8. aprila tega leta) je imel za posledico, da so se te enostranske angleške obveze spremenile v začasno pogodbo o medsebojni pomoči med obema državama, o kateri je Chamberlain obvestil spodnjo zbornico dne 6. aprila tega leta. Že govor Hitlerja v Hamburgu dne 1. aprila letošnjega leta je dal naslutiti, da so v odnošajih med Nemčijo in Poljsko nastopila nesoglasja, ki so se zaradi angleško-poljske zveze nato še povečala.

Dne 7. aprila letošnjega leta je z izkrcajem italijanskih čet na albanski obali ter s sledečo **zasedbo Albanije po Italiji** — (dne 12. aprila se je sestala albanska konstituanta, ki je sklenila ponuditi albansko krono italijanskemu kralju, dne 13. aprila je bila sestavljena nova albanska vlada in že dne 14. aprila je bil odobren novi statut Albanije v italijanskem državnem okviru) — nastopila nova mednarodna napetost, to pot v sredozemskem bazenu in na pobudo druge partnerice osi Rim—Berlin. Anglija in Francija sta na te dogodke reagirali z izjavami **enostranskih jamstev Grčiji in Rumuniji**, ki sta jih v imenu vlad proglasila Chamberlain in Daladier 13. aprila letošnjega leta. Obe zapadni velesili sta tedaj stopili še v

pogajanja s **Turčijo**, da tudi njo pridobita za sodelovanje v angleško-francoski vzhodni in jugovzhodni protinapadalni fronti. Doslej so se ta pogajanja zaključila s sklenitvijo **angleško-turške obrambne zveze**, o kateri je Chamberlain obvestil spodnjo zbornico dne 12. maja, predsednik turške vlade pa turški parlament dne 13. maja. V kratkem se pričakuje kot nadaljnja dopolnitev angleško-francoske obrambne fronte sklenitev podobne pogodbe **med Francijo in Turčijo**. Angleško-turška pogodba je bila za sedaj objavljena samo v provizorični obliki, ker je sklenitev definitivne pogodbe med obema državama vezana s turške strani na pogoj sklenitve angleško-ruske obrambne pogodbe.

Med Anglijo in Rusijo se vodijo v ta namen diplomatska pogajanja že vse od začetka aprila letošnjega leta. O njih so tako angleški kakor francoski državniki dali več izjav. Stališči Anglije in Rusije sta si dolgo nasprotovali. Negotovost glede izida teh pogajanj je dne 4. maja letošnjega leta povečal še odstop ruskega komisarja za zunanje zadeve **Litvinova**, katerega je v vodstvu ruskih zunanjih zadev zamenjal predsednik sveta ljudskih komisarjev **Molotov**. Odstop Litvinova se je na splošno tolmačil kot svarilo Rusije Angliji in kot taktični pritisk na pospešenje pogajanj. V drugi polovici maja tega leta se je po posredovanju Francije pojavil spet optimizem glede končne vključitve Rusije v obrambno fronto zapadnih velesil na osnovi francoskih kompromisnih predlogov, o katerih, žal, ne morem navesti podrobnosti. O tem pa bom imel še priliko pisati kasneje.

Večjo diplomatsko aktivnost pa sta med tem razvijali tudi državi **osi Rim-Berlin**, med katerima so se v aprilu in maju vrstili ne le medsebojni diplomatski in vojaški obiski, temveč tudi obiski nekaterih drugih evropskih državnikov, zlasti s področja jugovzhodne Evrope. Dne 6. in 7. maja sta se v Milanu sestala na važna posvetovanja nemški in italijanski zunanji minister **Ribbentrop** in **Ciano** ter se dogovorila o spremembi dosedanjega italijansko-

nemškega sodelovanja na osnovi takozvanih **berchtesgadenskih protokolov** z dne 25. oktobra 1936 v dokončno **politično in vojaško zvezo**, ki je bila podpisana dne 22. maja v Berlinu.

* * *

S tem pa pregled glavnih mednarodnih dogodkov preteklih tednov ni še izčrpan. Tako je tu predvsem še poglavje neštetih diplomatskih in drugih meddržavnih obiskov, ki je to pot še posebno obsežno. V analizo posameznih obiskov se ne morem spuščati, moram pa jih kronološko vsaj zabeležiti kot dokaz izredne diplomatske aktivnosti, ki je zajela ne le oba tabora velesil, temveč tako rekoč vse evropske države po velikih marčnih spremembah letošnjega leta. Tako je poljski zunanji minister **Beck** imel od 3. do 8. aprila tega leta važne razgovore z angleškimi državniki v Londonu. Slovaški ministrski predsednik **Dr. Tiso** in zunanji minister **Durčanský** sta se dne 5. aprila mudila v Berlinu. Nemški propagandni minister **dr. Göbbels** je v začetku aprila odpotoval v Egipt in se nato preko Carigrada in jugovzhodne Evrope vrnil v Berlin, dočim je maršal **Göring** preživel mesec dni v Italiji. Rumunski zunanji minister **Gafencu** je imel 10. aprila tega leta najprej razgovore s turškim zunanjim ministrom v Carigradu, dne 16. aprila pa se je podal na veliko informacijsko turnejo po Evropi, ki jo je začel z razgovori s poljskim zunanjim ministrom **Beckom** v Krakovu, nadaljeval pa z razgovori v Berlinu (18. in 19. aprila), v Bruslju (20. do 22. aprila), v Londonu (23. do 25. aprila), v Parizu (25. do 29. aprila) in v Rimu (od 30. aprila do 4. maja) ter zaključil v Beogradu (6. maja tega leta). V dneh od 17. do 20. aprila sta se mudila v Rimu madžarski ministrski predsednik **Teleky** in **Csaky**, njima pa je nekaj dni nato sledil naš zunanji minister **dr. Cincar-Marković** v Benetke, kjer je imel v dneh od 22. do 24. aprila razgovore z italijanskim zunanjim ministrom grofom **Cianom**. Že naslednjega dne je naš zunanji minister odpotoval tudi v Berlin.

V zvezi z vključitvijo Rusije v angleško-francoski obrambni sistem na evropskem vzhodu in jugovzhodu je proti koncu aprila vzbudilo pozornost potovanje **Potemkina**, namestnika komisarja za zunanje zadeve, v Ankaru (od 25. aprila do 7. maja). Na svojem potu tja se je **Potemkin** ustavil nekaj ur tudi v Bukarešti in Sofiji, dočim se je na povratku zadržal dalje časa v razgovorih z bolgarskimi, rumunskimi in poljskimi državniki. V zvezi s prizadevanji Anglije, Francije in Rusije v Turčiji, je proti koncu aprila vzbudilo pozornost imenovanje **Papena** za nemškega poslanika v Ankari. Očividno pa **Papen** ni imel pravega uspeha, kajti po objavi angleško-turškega sporazuma je bil pozvan na poročilo v Berlin. Tudi med Varšavo in Parizom so bili v aprilu in maju izmenjeni obiski ministrov. Tako se je proti koncu aprila mudil v Varšavi francoski gradbeni minister

de Monzie, dočim je sredi maja obiskal Pariz poljski vojni minister. Živahni so bli tudi odnošaji med Poljsko in Litvo in je povezanost obeh držav prišla do izraza zlasti ob obisku vrhovnega poveljnika litovske vojske generala Rasztikisa v prvi polovici maja, dočim je že v bližnjih dneh napovedan obisk maršala Rydz-Šmiglyja v Litvi. V drugi polovici maja pa je litovski zunanji minister Urbsys obiskal Berlin.

Med Anglijo in Francijo so se razen diplomatskih in političnih izmenjavali tudi vojaški obiski. Tako so se v prvi polovici maja sestali v Parizu na skupna posvetovanja zastopniki francoskega in angleškega generalnega štaba, v drugi polovici maja pa je Anglijo obiskal francoski general Weygand, ki se je malo poprej vrnil s svojih obiskov v Turčiji, Bolgariji in Rumuniji. Dne 13. maja se je mudil v Angliji francoski zunanji minister Bonnet, ki je govoril na sestanku angleško-francoskega društva. Dne 20. maja pa se je na svoji poti v Zenevo ustavil v Parizu angleški zunanji minister lord Halifax.

Zelo pogoste so bile tudi izmenjave obiskov med Italijo in Nemčijo. Tako se je proti koncu aprila in v začetku maja razen maršala Göringa mudil v Italiji in v Libiji tudi šef nemškega generalnega štaba general Brauchitsch. Dne 6. aprila so se vršili italijansko-nemški vojaški posveti v Innsbrucku med nemškim generalom Keitelom in državnim podtajnikom v italijanskem vojnem ministru generalom Parianijem. Ti posveti so se dne 22. aprila nadaljevali v Berlinu in še pozneje ob že navedenem Brauchitschevem obisku v Italiji. V dneh 6. in 7. maja je imel nemški zunanji minister Ribbentrop posvete z italijanskim zunanjim ministrom grofom Ciano v Milanu. Ribbentropov obisk v Italiji je italijanski zunanji minister grof Ciano vrnil v dneh 21. in 22. maja, ko je bila v Berlinu podpisana politična in vojaška pogodba med Italijo in Nemčijo. V vrsto italijanskih zunanjih obiskov pa moramo šteti še obisk maršala Balba v Egiptu v prvi polovici maja.

Rim in Berlin sta v tem času sprejela tudi nekatere zunanje obiske. Omenil sem že obisk madžarskih državnikov Telekyja in Csakyja v Rimu. Oba sta se v dneh od 29. aprila do 2. maja mudila na diplomatskem obisku tudi v Berlinu. Dobra dva tedna po beneških razgovorih našega zunanjega ministra z italijanskim zunanjim ministrom je sledil obisk našega kneza namestnika Pavla v Italiji (med 10. in 16. majem).

Tudi na evropskem jugovzhodu so si sledili še nadaljnji diplomatski obiski. Tako se je sredi maja mudil nekaj dni v Sofiji poseben zastopnik angleškega zunanjega ministrstva. Dne 21. maja sta se na Donavi ponovno sestala naš zunanji minister dr. Cincar-Marković in rumunski zunanji minister Gafencu. Že sedaj je uradno napovedan obisk rumunskega zunanjega ministra v Ankari v prvi polovici junija. Za isti

termin pa so napovedani tudi obiski nekaterih drugih državnikov iz jugovzhodne Evrope v Berlinu, Parizu in Londonu. S tem je vsaj približno izčrpana dolga vrsta diplomatskih obiskov, ki nam še prav posebno izpričujejo nerazčiščenost diplomatskega položaja med obema taboroma velesil ter negotovost zunanjepolitičnih usmeritev nekaterih malih držav, ki iščejo po svojih zastopnikih čim neposrednejših stikov na levo in desno zaradi lastne orientacije.

Serijski meddržavnih obiskov pa bi še ne bila zaključena, ako ne bi vsaj na kratko zabeležil tudi nešteti obiskov raznih gospodarskih misij. Tako se je posebna angleška gospodarska misija mudila dalje časa v Rumuniji in zaključila z njo trgovinski dogovor dne 11. maja tega leta. Madžarski in rumunski trgovinski minister sta se v maju mudila v Rimu, v Berlinu pa so se v maju začela nemško-jugoslovenska trgovska pogajanja. Državni podtajnik v angleškem trgovinskem ministru Hudson se je v začetku aprila mudil na Finskem in Švedskem, sredi aprila pa so obiskali London finski gospodarski krogi. Tudi gospodarska pogajanja, ki so se vodila v raznih smereh, so bila odraz splošne tekme med obema taboroma velesil.

***

Odmev splošne napetosti in negotovosti v poslednjih tednih so bile tudi razne mirovne pobude ter nešteti miroljubni pozivi državnikov. Predsednik Združenih držav Severne Amerike **Roosevelt** je prav glede na splošni občutek negotovosti, ki je v prvi polovici aprila dosegel svoj višek, poslal Hitlerju in Mussoliniju posebno spomenico, v kateri apelira na oba, naj bi 30 državam, ki so v spomenici imensko navedene, dala za dobo 10 ali po možnosti 25 let zagotovilo, da jih ne bosta napadla ali kakorkoli drugače okrnila njihove neodvisnosti. V zameno bi se Roosevelt zavzel za sklicanje posebne konference za razorožitev sveta in ureditev vseh glavnih gospodarskih problemov, tako da bi se zlasti surovine pravično porazdeljevale med vse narode. **Mussolini** na to spomenico ni posebej odgovoril. Na seji upravnega odbora za organizacijo svetovne razstave v Rimu jo je dne 20. aprila samo posredno označil kot neutemeljeno, sklicujoč se na miroljubnost politike oziroma Rim-Berlin. Pač pa je Rooseveltu izčrpano in seveda odklonilno odgovoril **Hitler** na nalašč za to sklicani seji rajshtaga dne 28. aprila tega leta. Še pred

govorom je nemška vlada zastavila raznim državam, kakor Nizozemski, Litvi, Švici, Belgiji, Rumuniji, Grčiji in drugim **tri vprašanja**: 1. Ali je bila prizadeta država še pred objavo Rooseveltove poslanice o njej informirana in ali je morda zanjo dala pobudo? 2. Ali se čuti ogrožena od Nemčije? 3. Zakaj je odredila vojaške ukrepe, ako se ne čuti ogrožena? Odgovor na ta direktna vprašanja v položaju splošne napetosti in izpostavljenosti grožnjam seveda ni mogel biti povsem jasen. V glavnem negativno so izpadle tudi kasnejše ponudbe nemške vlade nordijskim državam o sklenitvi nenapadalnih paktov.

Navedeni Hitlerjev govor pa je še bolj ko zaradi odgovora Rooseveltu vzbudil pozornost zaradi **odpovedi dveh pogodb**: angleško-nemškega pomorskega sporazuma iz leta 1935 ter poljsko-nemške pogodbe o nenapadanju z dne 26. januarja 1934. Ti dve odpovedi sta se splošno tolmačili kot nemška reakcija na angleško-poljsko obrambno zvezo in pospešeno angleško oboroževanje, zlasti pa na delno **uvedbo vojaške dolžnosti v Angliji**, sklenjeno na seji vlade dne 25. aprila letošnjega leta.

Glede Poljske je Hitler označil v svojem govoru pogoje, pod katerimi bi bil mogoč sporazum z Varšavo: 1. priključitev Gdanska k tretjemu rajhu, 2. dovolitev eksteritorialne cestne in železniške zveze z Vzhodno Prusijo preko tako zvanega poljskega »koridorja«. Hitlerju je dne 5. maja odgovoril poljski zunanji minister **Beck**, ki je označil nemške zahteve kot zahteve po enostranskih poljskih koncesijah brez protikoncesij. Svojo mirno in stvarno zavrnitev nemških zahtev je zaključil z izjavo: »Za nas Poljake ne obstoji pojem miru za vsako ceno. V življenju ljudi, narodov in držav je samo ena stvar brez cene: to je čast.«

***

Tudi poglavje govorov in izjav v poslednjih tednih nisem zaključeno. Samo beležim še **Cianov** ekspozice o italijanski akciji v Albaniji z dne 15. aprila, **Mussolinijeve** izjave z dne 20. aprila v Rimu in z dne 14. maja v Turinu, ki so bile precej zmerne, ter **Chamber-**

lainove in **Daladierove** izjave z dne 11. maja tega leta o angleški in francoski zunanji politiki, ne da bi se sicer mogel spuščati v njih podrobnejši prikaz izven splošnega okvira, ki sem ga že naznačil v uvodu. Chamberlain je v svojih izjavah ostal zvest načelu, po katerem si Anglija sicer želi miru, hoče pa obenem preprečiti, da bi kdorkoli zavladal svetu s silo. **Daladier** pa je staljšče Francije označil med drugim z besedami: »Nekateri so se nadejali, da bi se mogla Francija, ki je nepremagljiva, kadar je združena, pustiti ustrahovati z grožnjami in alternativami miru. Zdelo se je, kakor da hočejo Francijo s to novo obliko vojne brez bojov, vojne negotovosti, vojne neprestane vznemirjenosti in razočaranih nad streti. Toda naša volja se ni in se ne bo uklonila. Mi se zavedamo, da moramo braniti svojo domovino in svojo svobodo, svojo vero in svoj ideal človeškega dostojanstva. Ako kdo hoče pravičen in za vse enak mir, smo tudi mi zanj; ako pa se mir ogroža, bo svet spoznal vso težo našega orožja. Ako se nas hoče med mirom in vojno izčrpati, bomo počakali na svoj čas: niti sila niti zvijača ne moreta Franciji škoditi.«

V zvezi s pobudami za splošno pomirjenje so listi v začetku maja pisali tudi o **mirovni akciji Vatikana**, ki so jo spravljali v zvezo z obiski papeških nuncijev pri odgovornih državnikih v Berlinu, Rimu, Londonu, Parizu in Varšavi. Iz Vatikana so vse vesti o tem kasneje demantirali, očitno pa šele potem, ko se je izkazalo, da preventivno sondiranje terena ni rodilo zaželenega uspeha.

To so glavni dogodki preteklih tednov, ki nas zanimajo pri presoji trenutnega mednarodnega položaja. Samo zaradi popolnosti naj še navedem, da je bil dne 5. aprila ponovno za 7 let izvoljen za predsednika francoske republike dotedanji predsednik **Lebrun**. V Belgiji in na Danskem so se dne 2. aprila vršile parlamentarne volitve, na Madžarskem pa se bodo vršile proti koncu maja. Po izidu belgijskih volitev, pri katerih so napredovali liberalci in katoliška stranka, nazadovali pa socialisti in zlasti močno reksisti, je bila dne 17. aprila sestavljena nova vlada pod predsedstvom **Pierlota**. Vlado sestavlja pet katoličanov, pet socialistov, trije liberalci in trije neparlamentarci. Sredi maja sta odpotovala na prvi obisk v Ameriko angleški kralj in kraljica. Obisku smemo pripisovati poleg reprezentativnega tudi važen diplomatski pomen glede na sodelovanje med Anglijo in Združenimi državami Severne Amerike. Dne 22. maja se je končno sestal k svojemu 105. zasedanju svet DN.

Zavedam se, da s tem nisem še izčrpal vseh pojavov v mednarodnem razvoju preteklih tednov. Dotakniti bi se moral zlasti še raznih obrambnih ukrepov v posameznih državah, kar bi mi pa spet vzelo preveč prostora. Omejujem se zato samo na splošne ugotovitve Mednarodne banke za izplačila v Bazelu, po katerih se dnevno samo v Evropi potroši za **oborožitve** preko 4 milijarde švi-

carskih frankov ali okoli 40 milijard din, tako da odpade mesečno na posameznega Evropeca okoli 40 švicarskih frankov ali okoli 400 din. Samo Anglija potroši za svoje oboroževanje dnevno okoli 2 milijona funtov ali pol milijarde din.

* * *

Iz podatkov, ki sem jih navedel, si lahko vsak sam napravi sodbo o komplicitiranosti sedanjega mednarodnega razvoja in nejasnosti trenutnega mednarodnega položaja. Omejiti sem se moral v glavnem le na suho naštevavanje dogodkov, ne da bi mogel vsakega izmed njih vsaj na kratko tudi analizirati. Zadovoljiti se moram za nekatere potrebne zaključne ugotovitve splošnega značaja, ki naj upoštevajo vse navedene dogodke in pojave v zaokroženi celoti.

Od srede marca do srede maja letošnjega leta se je splošni diplomatski, a tudi strateški in vojaški položaj v Evropi in v svetu bistveno spremenil. Predvsem se je z jamstvi zapadnih velelesil nekaterim državam v vzhodni in jugovzhodni Evropi močno **zmanjšal prostor novih izvršenih dejstev**, ki so brez rizika splošnega evropskega in — verjetno — tudi svetovnega konflikta skoraj nemogoča. Z angleško-poljsko in angleško-turško obrambno zvezo se namesto dosedanje nevtalnosti Poljske in Turčije v sporih med velelesilami pojavlja tesna vojaška povezanost z Anglijo in Francijo, kar ustvarja za primer obračuna med obema taboroma velelesil **nastanek vzhodnega bojišča** za obe državi osi Rim-Berlin.

Z bližnjo vključitvijo Rusije v angleško-francoski obrambni sistem na evropskem vzhodu in jugovzhodu se bo ta sprememba položaja še bolj pokazala. Razčiščenje položaja med obema frontama narašča po prizadevanjih obeh taborov držav. **Italijansko-nemška vojaška pogodba**, ki sama na sebi ne spreminja dejanskega položaja in že obstoječih odnošajev med obema velelesilama osi, je v toliko pripomogla k razčiščenju, ker je izmaknila dno vsem nadam onih krogov v Angliji in Franciji, ki so še verovali v možnost odtegnitve Italije od Nemčije. Morda je prav to dejstvo pospešilo tudi angleška pogajanja z Rusijo.

Stališče Združenih držav Severne Amerike je bilo z Rooseveltovo spomenico z dne 15. aprila tega leta jasno določeno za primer oboroženega konflikta. Odločitev **Japonske** ni še znana. Na zapadu niso prikrivali nad v možnost posebnega sporazuma z Japonci; s sklicevanjem na angleško obzirnost do Japoncev so mnogi razlagali tudi angleško previdnost v pogajanjih z Rusijo. Napetost, ki je nastala zaradi japonske zasedbe otoka Kulangšuja v zvezi s skupno ameriško, angleško in francosko intervencijo proti tej zasedbi, je močno poslabšala položaj. Predsednik japonske vlade **Hiranuma** je 21. maja tega leta pod vtisom te napetosti izjavil, da je japonska politika nasproti evropskim državam odrejena na strani obeh totalitarnih držav, s katerima jo veže protikomunistični pakt.

Čim bolj se bodo pogajanja z Rusijo bližala zaključku, tem večje bo zanimanje za stališče Japonske. To pa seveda ne bo odvisno samo od ideološke sorodnosti z osjo Rim-Berlin, kajti nobenega dvoma ni, da bi vojaška zveza Japonske z Italijo in Nemčijo prisilila na drugi strani Združene države Severne Amerike k aktivnejšemu sodelovanju z obema zapadnima demokracijama. V primeru angleško-francoskega sodelovanja z Rusijo in Ameriko pa bi se Japonska znašla sredi med dvema ognjema, dočim bi Kitajska pomenila zanjo slej ko prej tretjo in najtežjo fronto, s katero mora navzlic vsem svojim dosedanjim uspehom prav resno računati za primer splošnih zapletljivostev. Ta japonska zagata že sedaj razbremenjuje Rusijo na Daljnem vzhodu in ji omogoča večjo svobodo akcij v Evropi, s tem pa tudi močnejši položaj v pogajanjih z Anglijo. V tem moramo iskati razlago za njeno neomajnost v zahtevi po enakopravni razdelitvi dolžnosti in pravic z obema zapadnima velelesilama in skupnem protinapadnem bloku. Končni položaj Rusije v bližnjem mednarodnem razvoju bo odvisen predvsem od izida pogajanj z Anglijo, katerih zaključek po poslednjem francoskem posredovanju menda ni več daleč.

Dr. Branko Vrčon

Notranjepolitični pregled

Pogajanja za sporazum s Hrvati, ki so se vodila v aprilu tega leta, so na začetku maja letošnjega leta nenadoma obtičala na mrtvi točki, potem ko so se dne 27. aprila tega leta že zaključila z dogovorom med predsednikom vlade Cvetkovičem in predsednikom hrvatskega narodnega pokreta dr. Mačkom. Optimizem, ki je bil v aprilu še splošen, se je v maju umaknil raznim ugi banjem, po katerih bi ne mogli več sklepati na čisto situacijo. Za pravo presojo položaja bi bilo seveda potrebno izčrpno poročilo, omejiti pa se moram samo na prikaz glavnih dogodkov, kakor so obeleženi z različnimi komunikacijami, in na nekatere značilnejše odmeve pogajanj v naših listih, da navežem s tem stik na prejšnje notranjepolitične preglede.

Dne 16. februarja letošnjega leta je nastopila vlada dr. Cvetkovića pred narodno skupščino z **deklaracijo**, v kateri je poudarila, da nastopa »s posebnim poslanstvom ureditve in konsolidiranja notranjih razmer, da pripravi ureditev tistih problemov, ki so pogoj za to konsolidacijo, in da razen tega zbere vse narodne sile, ki so se doslej jalovo zapravljale v medsebojnem trenju«. Na tej poti je po mnenju vlade »eno izmed glavnih vprašanj nedvomno ureditev razmer v naziranju, ki obstoji že 20 let pri bratih Hrvatih o osnovnih problemih naše državne politike«. Kraljeva vlada misli, »da mora biti sporazum s Hrvati kot hrvatsko vprašanje njena jasna in odločna politika«. Zato morajo biti že priprave za to veliko pot »taksišnega značaja, da bodo odločno pustile ob strani vse metode preteklosti, ki so ta najvažnejši notranjdržavni problem z raznim taktiziranjem oddaljile od njegove prave ureditve«.

V obeh poslednjih pregledih sem že imel priliko opozoriti na ugoden odmev tega dela vladne deklaracije v naši javnosti. Po splošnem razpoloženju sem v marčnem pregledu lahko zapisal: »Vsi politični činitelji so si edini v tem, za kaj prav za prav gre. Sleherno odlašanje bi probleme samo še bolj skompliriralo, kar gotovo ne more biti v dr-

žavnem interesu. Na tej točki se danes (v marcu!) srečujejo pogledi vseh. Nejasen pa je položaj glede sredstev in metod za rešitev osnovnega problema.«

Tako nekako je izgledalo naše politično nebo v marcu, ko je bil napovedan **prvi sestanek predsednika vlade Dragiša Cvetkovića z dr. Mačkom v Zagrebu**. Neposredna pogajanja med njima so se pričela dne 2. aprila tega leta, končala pa so se po večkratni prekinitvi 27. aprila tega leta. Ako izvzamemo nekaj več ali manj avtentičnih komentarjev v nekaterih političnih glasilih, se o njih poteku v javnosti ni izvedelo veliko, ker so se komuniqueji o posameznih razgovorih omejevali le na formalne ugotovitve. Takih komunikacij je bilo med 2. in 27. aprilom pet. Izdani so bili ob štirih zaporednih Cvetkovićevih obiskih v Zagrebu, kjer so se pogajanja vršila, v naslednjem redu:

1. Komunique z dne 3. aprila: »Razgovori med predsednikom vlade in predsednikom dr. Mačkom potekajo v prijateljski atmosferi. Jutri dopoldne se ob istem času nadaljujejo.«

2. Komunique z dne 4. aprila (izdan ob zaključku prvega Cvetkovićevega obiska v Zagrebu): »Predsednik kr. vlade Dragiša Cvetković in predsednik HSS dr. Vladko Maček sta v večernih razgovorih, ki sta jih imela 3. in 4. t. m. v banski palači v Zagrebu proučila vsa vprašanja, ki se nanašajo na položaj Hrvatov v državi in na stremljenja, da se ustreže vsem njihovim upravičenim željam, da se obnovi popolno zaupanje in čim bolj utrdi solidarnost interesov med Srbi, Hrvati in Slovenci v vseh manifestacijah njihovega skupnega življenja.

V teh razgovorih, ki so se vršili na pobudo predsednika kr. vlade in v zelo prisrčnem razpoloženju, sta predsednik vlade Cvetković in predsednik HSS dr. Maček ugotovila, da sta v glavnem istih misli glede bistva vprašanj, ki so bila na dnevnem redu, in da imata isto osnovno naziranje o načinu, kako naj se ta vprašanja uredi.

Predsednik kr. vlade Cvetković in predsednik HSS dr. Maček mislita, da ima predmet teh razgovorov kar najširši politični pomen, zato bosta te razgo-

vore nadaljevala takoj po velikonočnih praznikih.«

3. Komunikacije z dne 17. aprila (izdan po razgovorih, ki so se vršili dva dni poprej, o katerih pa dne 15. aprila ni izšlo nobeno službeno sporočilo): »Predsednik kr. vlade Dragiša Cvetković in predsednik HSS dr. Maček sta na današnjem sestanku stavila predloge za konkretno rešitev hrvatskega vprašanja in dosegla soglasje v tem, da te predloge prouče na obeh straneh in da se bosta še ta teden ponovno sestala in nadaljevala z razgovori.«

4. Komunikacije z dne 23. aprila (izdan po dvodnevni razgovorih): »Predsednik kr. vlade Dragiša Cvetković se je dopoldne ponovno sestal z dr. Mačkom, predsednikom HSS. Sklenjeno je bilo, da se razgovori nadaljujejo po dveh ali treh dneh.«

5. Komunikacije z dne 27. aprila (izdan ob zaključku pogajanj): »Končni razgovori med Dragišo Cvetkovićem, predsednikom kr. vlade, in dr. Vladimирjem Mačkom, predsednikom HSS in KDK, o vprašanju rešitve hrvatskega vprašanja so bili danes v Zagrebu zaključeni. Definitivna odločitev bo sprejeta v najkrajšem času.«

Dne 4. maja tega leta so se v Beogradu sestali Cvetković, dr. Korošec in dr. Spaho in razpravljali o Cvetkovićevih razgovorih v Zagrebu. Naslednjega dne je predsednik vlade Cvetković na vprašanje novinarjev v zvezi z glasovi, da so razgovori z dr. Mačkom prekinjeni, izjavil dobesedno (po poročilu agencije Avale): »V teku pogajanj v Zagrebu med menoj in dr. Mačkom, predsednikom HSS, smo izdelali zadnje dni na obeh straneh predloge, ki se še zmerom proučujejo.«

***

Do tu službena sporočila o pogajanjih, kakor je bila o njih obveščena naša javnost. Med pogajanjimi nista niti Cvetković niti dr. Maček dajala posebnih izjav, pač pa je predsednik vlade objavil v velikonočni številki beograjske »Politike« (torej po prvih razgovorih z dr. Mačkom) važno izjavo, v kateri je dejal med drugim, da je v današnjih razmerah za politične ljudi priporočljivi-

vo, da manj izjavljajo in govore ter več delajo. Potrebno je, da se med nami ustvarijo boljši odnosi zaupanja in da se omogoči sodelovanje za reševanje življenjskih narodnih in državnih vprašanj. Osebnosti in strankarski interesi morajo stopiti v ozadje, kadar gre za veliko delo. Politični ljudje morajo biti danes na višini svojih nalog. Oni, ki gledajo na stvari drugače, če so njim v korist, in spet drugače, če jim niso, ne doprinašajo ničesar k povzdigi morale in k ureditvi notranjih razmer. Za nas je najvažnejše, da se obstoječa vprašanja rešijo. Strankarsko-politične kombinacije, lokavosti vseh vrst, ki imajo za edini cilj, da zavarujejo ogrožene strankarske interese, morajo ostati ob strani spričo glavnih splošnih življenjskih problemov države. Tudi ljudje so v teh trenutkih postranska stvar. Glavno so vprašanja, kdo jih bo rešil, je postransko. Ali jih bomo rešili in kako jih bomo rešili, je danes glavno in to bosta ocenila naša javnost in ves naš narod. Narod pričakuje dela, ker je sit političnih kombinacij, fraz in raznih obljub. To je edina misel, ki me vodi v izvrševanju dolžnosti do kralja, države in naroda. — Ta izjava predsednika vlade je bila, kakor rečeno, objavljena po prvem Cvetkovićevem obisku v Zagrebu. Kasneje je dal Cvetković samo še izjavo z dne 5. maja, ki sem jo že navedel.

Izmed vladnih zastopnikov je dne 8. maja tega leta spregovoril o pogajanjih z dr. Mačkom dr. Korošec (na občnem zboru Zadružne zveze v Ljubljani), ki je takole naznačil zastojo: »Vse niti še niso pretrgane. Danes ali jutri se lahko razgovori nadaljujejo, ker je sporazum še vedno mogoč. Če se je posrečilo rešiti 90 do 95 odstotkov spornih vprašanj, je gotovo, da se bodo mogla rešiti ostala neznatna vprašanja ki so brezpomembna v primeri z že rešenimi glavnimi vprašanji.«

»Hrvatski dnevnik« je kot glavni organ HSS objavil k tej izjavi naslednji odgovor: »Dr. Korošec ni povedal, katera vprašanja so že rešena. Kolikor je nam znano, še ni nič rešeno, ker se ni še nič spremenilo. Zaradi tega mislimo,

da je dr. Korošec najbrže mislil na nekaj, za kar je razpoloženje, da se reši. Kaj naj bi to bilo, dr. Korošec ni povedal, niti doslej kdo drugi. Vsaj hrvatska javnost o tem ničesar ne ve.

Glavni Mačkov organ je namreč že dne 5. maja tega leta objavil obvestilo, da potrditve sporazuma z dne 27. aprila še ni, češ da bi bile za tako potrditev potrebne še nekatere spremembe, kakor je bil o tem informiran Mačkov delegat poslanec dr. Šubašić v Beogradu dne 2. maja tega leta.

***

O samih pogajanjih za sporazum in tudi o sporazumu je »Hrvatski dnevnik« objavil več komentarjev, ki jih lahko smatramo za avtentična pojasnila hrvatski javnosti. Vseh v tem okviru seveda ni mogoče navesti, zato se bom omejil samo na one, ki se neposredno nanašajo na sam sporazum.

Dne 27. aprila je »Hrvatski dnevnik« objavil uvodnik, v katerem je ob zaključku pogajanj zapisal med drugim: »Danes so bili končani razgovori med dr. Mačkom in predsednikom vlade Cvetkovićem. V komunikaciji je zlasti poudarjeno, da je dr. Maček vodil razgovore ne samo v imenu HSS, temveč tudi v imenu KDK. Ne more se sicer že sedaj navesti, o čem sta se sporazumela..., pač pa se more že sedaj reči, da je bil med njima dosežen sporazum o načinu, kako naj se reši hrvatsko vprašanje... Sedaj gre za izvršitev tega, o čemer sta se sporazumela... Ob priliki razgovorov so bili enako upoštevani posebni hrvatski i posebni srbski interesi, kakor tudi skupni interesi. Bilo bi pretirano in prezgodaj reči, da je bil z današnjim dnem dosežen definitiven sporazum med hrvatskim in srbskim narodom. Z današnjim dnem so bili samo zaključeni razgovori med dr. Mačkom in predsednikom vlade Cvetkovićem ter je bilo med njima dvema doseženo soglasje. Preostaja torej, da se izvrši to, o čemer je bilo med njima doseženo soglasje... Zato je na koncu skupnega komunikacije tudi rečeno, da bo definitivni

sklep sprejet v najkrajšem času, ta sklep pa se nanaša in se more nanašati samo na izvršitev tega, kar je bilo v Zagrebu dogovorjeno.« Iz Mačkovega organa je končno razvidno, da je bila v Zagrebu z Mačkove strani izrečena zadnja beseda in da se torej ne more računati z morebitno obnovo razgovorov na osnovi kakih novih predlogov.

Dne 28. aprila je »Hrvatski dnevnik« k svojim informacijam prejšnjega dne dodal še nekaj novih in zapisal med drugim, da nista dr. Maček in Cvetković podpisala nobenega protokola, kakor so poročale nekatere časopisne agencije. Sporazumela pa sta se o tem, kaj je treba storiti. Pismo fiksiranje tega bi se imelo izvršiti v najkrajšem času. O onem, kaj ima priti kasneje, bo povedal narod svoje mnenje. To mnenje se bo čulo, poslušalo in izvršilo. To pa, kar bi se imelo izvršiti na podlagi načrta dr. Maček—Cvetković je tako značilno, da je v popolnem skladu s tolikokrat izraženo voljo naroda v krajih, za katere trenutno gre. V skladu s temi načeli bi se imeli prav tako izvesti nadaljnji ukrepi in izpopolnitve.

Naslednjega dne se je »Hrvatski dnevnik« spet vrnil k sporazumu in v svojem uvodniku ugotovil med drugim: »O sporazumu govore vsi in vsi tudi zatrjujejo, da so za sporazum. Za sporazum je bil tudi dr. Milan Stojadinović in njegova 'Samouprava' je polnila svoje stolpce z dokazovanjem, kako je tudi ona za sporazum. Spominjamo se še Markovega protokola, ki naj bi ublažil režim na Hrvatskem. To, kar je bilo vnešeno v ta sporazum, je bilo tako naravno, da je bilo sramotno kaj takega sploh pismeno ugotavljati. In vendar vemo, da je bil celo ta protokol samo kos mrtvega papirja... Zato so danes za nas zanimiva in stvarna samo dejanja. Mi sodimo ljudi po njihovih delih.«

***

To so v glavnem vsa neposredna in posredna obvestila naši javnosti o sporazumu. S tem seveda ni še vse različ-

ščno, neznana je javnosti tudi prava vsebina dogovora med dr. Mačkom in Cvetkovićem, o katerem se je pisalo po komunikaciji z dne 27. aprila tega leta. Pojavile so se nadalje nejasnosti glede sodelovanja Združene opozicije in JNS z dr. Mačkom med samimi pogajanj. Največ pa se je zadnje tedne pisalo o raznih intrigah proti sporazumu. Obrnil sem se zaradi teh in drugih nejasnosti na razne poučene politične činitelje, da izvem nekaj podrobnosti izven že na-edenih dejstev.

Tako sem izvedel, da so se pogajanja med Cvetkovićem in dr. Mačkom zaključila z dogovorom, ki je potreboval samo še formalne potrditve. Te potrditve doslej še ni, a izraža se splošna želja po obnovi akcije za sporazum. **Skupine Združene opozicije in JNS** so pri vseh zagrebških pogajanjih stale sicer ob strani, toda vzdrževale so najintimnejše odnose z dr. Mačkom in njegovimi sodelavci, kakor so pokazale številne skupne konference in posebna posvetovanja zastopnikov Združene opozicije z dr. Mačkom med potekom pogajanj. V pogajanja sama pa se opozicija zato ni mešala, ker je hotela preprečiti sleherno intrigo proti sebi; čutila je, da bi se v nasprotnem primeru sleherno njeno stališče na tej ali oni strani napačno tolmačilo. Dr. Maček je razloge opozicije upošteval in je pogajanja vodil v svojem imenu direktno s Cvetkovićem kot predsednikom vlade, kakor je to razvidno tudi iz objavljenih komunikacij. Združena opozicija in JNS nista ničesar storili, kar bi moglo škoditi bodisi ugodnemu poteku pogajanj za sporazum, bodisi izvedbi sporazuma. Tako želita postopati tudi v bodoče.

V krogih JNS so me še posebej opozorili na veliko posredovalno vlogo te stranke, ki je tudi po priznanju »Hrvatskega dnevnika« pokazala največje razumevanje za čimprejšnjo rešitev hrvatskega vprašanja. Širši glavni odbor JNS je že 25. marca zavzel stališče, ki odgovarja dogovoru z dr. Mačkom in Združeno opozicijo za enoten nastop pri volitvah dne 11. decembra lanskega leta, da bo namreč lojalno sprejela in

podprla »sleherno rešitev, ki bo storjena v sporazumu s krono«.

Zdi se torej, da se vsi politični činitelji v državi slej ko prej zavedajo važnosti in nujnosti čimprejšnje rešitve hrvatskega vprašanja. Po dogodkih v začetku maja tega leta, ko se je zdelo, da je nastopil zastoj v dosedanji akciji za sporazum, je seveda neznano, na kakšni osnovi naj se sedaj zadeva premakne z mrtve točke, ki pomeni, tako upamo, samo začasno ustavitev akcije, saj pot nazaj ni več mogoča. Narod je prizadevanja za sporazum spremljal z odobravanjem in si v tem pogledu gotovo ne želi razočaranj.

Verko

Fran Kurelac

Nedavno je v Zagrebu izšla knjiga o Franu Kurelcu, hrvaškem preporoditelju in književniku*. Avtor ji je g. Mirko Breyer, zaslužen raziskovalec naših literarno-kulturnih starin.

Kdor zasleduje življenje Janeza Trdine, naleti tudi na Frana Kurelca. Bila sta oba profesorja na gimnaziji na Reki, Kurelac od 1849 do 1854, ko je iz političnih razlogov bil odpuščen, Trdina pa nekoliko pozneje, od 1855 do 1867; nista bila torej sicer v istem času učitelja reške gimnazije, ali sta se osebno dobro poznala, saj je Kurelac tudi potem, ko je bil odpuščen, še več let živel na Reki (do konca 1859 in še od konca 1860 do konca 1861). Trdina ga tudi omenja v svojih »Bahovih huzarjih in Ilirih«.

Bila sta si pa Kurelac in Trdina druga ne samo po poklicu in življenjski usodi (samo da je Kurelčevo življenje mnogo nemirnejše od Trdinovega), nego tudi po duhu. Oba sta bila originalna v življenjskih običajih in nenavadna v

* Mirko Breyer, Fran Kurelac, hrvaški preporoditelj i književnik (1811 do 1874), Zagreb, 1939. Str. 142. Knjiga je izšla v založništvu Binoze, v njenem »Kolu hrvatskih modernih pisaca« (Kolo III., knjiga 6). Posebni naslov: »Tragom života i rada Frana Kurelca itd.«.

nacionalno-politični neupogljivosti. Kar ju deloma loči, je filologija; Kurelac je bil bolj filolog nego Trdina, v jezikovnih stvarih je hodil posebna pota ter mu je tudi slog bil čisto poseben, zelo bujen, cvetoč, dočim je Trdinov slog preprost in navaden.

Breyerjeva knjiga, pisana sicer tudi po novem arhivskem gradivu, ni kakšna učena knjiga, polna številnih citatov, nego je knjiga, ki jo bo rad čital vsak nestrokovnjak, da je le izobražen. Breyer je, ne vem ali hote ali nehote, s svojim lastnim starinskim milim slogom Kurelca dobro obnovil pred našimi duševnimi očmi.

Ker je njegovo knjigo splošno prikazal že gospod »—o« (Borko) v »Jutru«, hočem jaz tukaj samo še nekoliko karakterizirati Kurelca in dodati par podatkov, ki jih v Breyerjevi knjigi ni — vse s posebnim ozirom na Slovence.

S poedinimi Slovenci se je Kurelac seznanil pač že v svoji mladosti. Gimnazijo, od 3. do 6. razreda, je študiral v Gradcu (1825—1829), kjer se je seznanil z Ljudevitom Gajem. L. 1833 je bil na Dunaju izreden slušatelj na univerzi, na Dunaju je bil tudi l. 1835 (tedaj se je seznanil s kopitarjem; v onih letih so jugoslovenski dijaki na Dunaju bili že v dobrih zvezah). Spet je Kurelac bil na Dunaju od 1840 do 1842, potem pa v začetku l. 1846 in proti koncu tega leta. Tudi spomladi l. 1848, za dunajske revolucije je bil na Dunaju. Še v 60 letih se je spominjal sladkega drugovanja z »verno družino slovensko«: Dežmanom, Cigaletom, Tomanom, Kozlerjem in z drugimi (83). Spominja se jih v svoji knjigi »Recimo koju« (Karlovec, 1860), katere prvo poglavje je posvečeno Slovincem, in sicer v zvezi z ruskim slavistom »Obladom« Grigorovičem (Viktor Ivanović Grigorović, 1815—1876), ki je od 1844—1847 potoval po slovanskih zemljah, posebno po Balkanu, in ki je hvalil Slovence. Časovni podatki kažejo na to, da je Kurelac z omenjenimi Slovenci občeval na Dunaju l. 1846 (Cigale omenja Kurelca v pismu Josipu Muršču iz l. 1850, pravi o njem: »Neki Srb Kurelac, ki, kar prozo zadene, je prvi za Vukom, že piše žen. plur.: »žen«, »Korespondenca dr. Jos. Muršca«, Mat.

Slov. 1404 in 1905, v odtisku str. 170. Čudno je, da Cigale pravi »neki« in da ga kljub obliki »žen« ima za Srba). V isti knjigi je Kurelac z zadovoljstvom omenil, »kako je jezik slovenački od dana na dan bliži k našemu«, ter svoja izvajanja končal s slavospevom Janezu Bleiweisu in njegovim »Novicam«.

L. 1848 (od junija dalje) je Kurelac v službi Jelačićeve vlade v Zagrebu sestavljal plamenite nacionalne proglose, tako krajišnikom, Nemcem (zapadno-ogrskih županij), ogrskim Hrvatom, Rumunom v Banatu in na Erdeljskem ter Slavoncem; o teh proglasih govori Breyer (52—58). S tem Kurelčevim delovanjem bo v zvezi njegov nastop na narodni skupščini v Poljčanah na Štajerskem dne 15. avgusta 1848. O tem poroča Oroslav Caf dr. Josipu Muršču v pismu z dne 17. avgusta 1848 (»Korespondenca itd.«, 99). Zdi se, da je ta zbor sklical najvnetejši takratni rodoljub celjskega okraja, Vrazov prijatelj Središčan dr. Štefan Kočevar, zdravnik v Podčetrtku. Bilo je tam kakih 7 do 8 domorodcev (a »labodski duhovniki se prikazali niso«). Govoril je dr. Kočevar; dasi je »dobro govoril«, vendar mu ni uspelo v ljudeh zbuditi »domorodni duh«, ker je ljudstvo ropotalo le zavoljo davkov, desetine in desetega penenza«. Caf dalje poroča: »Bil je tudi iz Zagreba domorodec g. Kurelac — pravi domorodec. On je z lepimi ino jasnimi besedami dokazoval: koliko je Nemcem na Sloveniji ležeče, da se od Nemačkoga ne odloči: ker bi tako Trst — morje izgubili. Nemci pač gledajo, tudi Dalmacijo za se dobiti, da si veliko brodovje opravijo ino si Carjigrad ino vse podunavske dežele podvržejo — onda pak Slavjanom joj! Ako sedaj Slovenijo iz vražjih rok otmemo, tedaj še si prihodnost zagotovimo. Tako Hrvat — ino celo prav ima!« Iz Cafovega poročila ni prav razvidno, ali je Kurelac govoril javno, predno so se ljudje razšli, ali pa potem v razgovorih zbranih »domorodcev«. Da je Kurelac prišel v Poljčane, to je sigurno zasluga dr. Kočevarja, ki je imel, posebno tudi l. 1848, stalne zveze z Zagrebom.

V 60 letih preteklega stoletja, ko so, posebno po Miklošičevih delih in v zve-

zi z romantičnim ocenjevanjem prošlosti, staroslovenske študije bile v velikem kreditu, se je staroslovenščina (cerkveno-slovanski jezik) močno uveljavljala tudi pri ustaljanju oblik novega knjižnega jezika; že Fr. Levstik je v tem oziru šel daleč, a mnogo, mnogo dalje Fr. Kurelac, ki se je z Miklošičem tudi osebno poznal. Boril se je proti dolgim oblikam deklinacije v hrvaško-srbskem knjižnem jeziku (-ama, -ima), ki so mlajše, in zahteval stare oblike, kakor jih imamo pri kajkavcih in čakavcih, posebno je hotel, da se v genetivu pluralis piše **rib** (ne: ribá), kakor se piše na pr. v slovenščini; sploh je v gramatičnih stvareh nagibal na slovensko stran. (sestavljal je tudi slovar hrvaško-srbsko-slovenskega jezika, 76). Ne čudimo se, če mu je leta 1853 Ivan Crnčić, takrat teolog v Gorici, Hrvat z otoka Krka, pisal v imenu svojih »učencev in tamošnjih Slovencev« (kakšna je to zveza?), naj napiše razpravo, ki bi v njej »mirno, tiho i uljudno, nu takodjer razgovetno, čvrsto i neporušeno« dokazal, da one oblike niso dobre (73). V oni dobi se med njegovimi korespondenti imenuje tudi Slovenec Ivan Macun, ki je okoli leta 1848-50 bil profesor v Trstu, potem pa v Zagrebu.

Hrvat Kurelac, rodom iz Like, je bil jugoslovenskega mišljenja. Jeseni leta 1848 je v proglasu, napisanem zaradi nekkih dogodkov v takratni hrvaško-madžarski vojni, napisal (57) te-le besede: »Mi hočemo da jednokrvna braća u jednoj slozi žive. Svi Slovinjani (su) naša braća: nu Srbin je prvi brat s desne ruke, a Slovenac drugi brat s leve ruke, od njih se mi razstaviti ne damo: našeg stabla žile s njihovim se zamrežile i zarasle, te da bude jedan hlad na livadi jednoj... Mi hočemo da nam se tudjin u zemlju ne seli, nećemo guju u njedrih da grijemo. Mi želimo da na našoj zemlji bude našega orača, našega kopača, po naših pašah našega pastira, naše devojčice: neka pevaju, neka se igraju; mi bi hteli da po naših vodah naš brodar zavesla, naše jadro razvija: i po Savi i po Dravi i po sinjem morju...«

Kako je Trdina sodil o Kurelcu, se

vidi iz tega, kar sem l. 1913 priobčil v »Slovanu« (XI) v članku »Trdina kot učitelj hrvatske književnosti« (301). Trdina je na gimnaziji na Reki poučeval tudi hrvaško-srbsko književnost; leta 1865 sta mu bila dijaka med drugim **Adolf Jakšić**, brat Nikodema Jakšića, ki ga Breyer omenja na strani 112 (o Adolfu Jakšiću gl. zagrebške »Novosti« 19. febr. 1939), in **Andrija Pavlovec**; ohranila so se nam njuna skripta Trdinovih šolskih predavanj in v teh skriptah čitamo tako-le Trdinovo označbo Frana Kurelca: »Kora u Kurelca je malo otvrda, al jezgra je sladka i jedrena... On je stupio proti zagrebačkoj školi ko reformator, ko protivnik, da se okani nemčurenja i tudjinstva u jeziku... Njegovo znanje svakom imponira. Kurelac kao stilista najprvi..., slog mu je zbijen, kratak, Tacitus, zajedno znanstven početnik narodno-znanstvenog slóga, i tim pretekao Vuka... Kurelac je prvi narodni govornik... To je gvozden karakter, kazao svakomu istinu u brk bez straha, nikomu se ulagivao... Primorje je spavalo, dok ga nisu uzeli buditi vrlí muževi, Kurelac na Rieci i Sladović u Senju«.

Kakor v drugih vprašanih, je bil Kurelac strasten tudi v gramatičnih vprašanih ter je njih važnost često precenjeval. Vreden predstavnik hrvaško-istrskih rodoljubov **Matko Baštijan**, od l. 1856 katehet v Trstu, je s Kurelcem korespondiral, a ni rabil njegovih oblik; Kurelac mu je (1858) odgovoril, naj mu rajši sploh ne piše, če ne mara pisati krajšega genetiva: rib. Baštijan je na to repliciral (74): »Tko čita njemačke novine, vidi da se ne radi ni o genetivu ni o dativu nego upravo o našem nominativu — o našem obstanuku«.

Dr. Fran Ilešić

Sezona v ljubljanski drami 1938/39

I

Sezona naše Drame gre polagoma h koncu in človek, ki je reden obiskovalec Talijinega hrama v Gradišču, bi skoraj že lahko potegnil črto pod bilanco. Težko bi rekel, da obeta biti obračun optimističen ali vsaj zadovoljiv. Gmotno si je gledališka uprava, kakor se čuje, vsaj začasno toliko opomogla, da je sistem iz-

plačevanja prejemkov umetniškemu in tehničnemu osebju zavzel do neke mere dostojnejše, znosnejše oblike, a kakor vse kaže, gospodarstvo našega Narodnega gledališča še zmerom ni iz krize. Velik del krivde za to pripada pač neuravnovešeni, zgrešeni umetniški politiki gledališke uprave.

V umetniškem vodstvu naše Drame se je v tej sezoni zgodilo nekaj bolj ali manj važnih sprememb. Ravnatelj Pavel Golia je odšel na daljši dopust, njegove posle je začasno prevzel dramaturg Josip Vidmar: posli ravnateljstva in uprave se gibljejo daleč, roke vodnika, njegove iniciative v delu skoraj ne vidiš. V umetniškem izživiljanju hiše je zazevala vidnejša, občutnejša vrzel, ko sta Ljubljano zapustila režiser inž. arh. Bojan Stupica in Sava Severjeva ter odšla v Beograd. V tem kratkem času, kar je delal na deskah naše Drame, se nam je Stupica izpričal kot režiser, od katerega smo in upravičeno pričakovali, da začinja novo dobo v razvoju naše dramske umetnosti. Človek širokega strokovnega znanja, razgledan po svetu, je znal izkustva, ki so jih izvojevala velika gledališča v Pragi, Moskvi, Berlinu in drugod, s kritiko in okusom presajati v našo zemljo, a kot človek resničnega umetniškega navdiha je vsakemu tehničnemu sredstvu, ki se ga je dotaknil, dal zmerom nekaj življenjske, duhovne vsebine. Stupica je v našo Dramo prinesel iskrenost in resnico, temperament in mladost. V obupno tesnem, strupenem ozračju, v katerem diha naša kultura, v ozračju, ki je še dvakrat tesno in strupeno pod svodom Talijinega hrama — gledališki odri so že po nujnosti svojega življenjskega načina zmerom pozorišča vznemirljivega tekmovanja in bolestne zavisti — je moral odložiti kcmaj započeto delo. Z njim je odšla Severjeva, ob istem času je Dramo zapustil Sancin: dve izgubi, ki ju ansambel, že itak zdecimiran, nujno potreben poživitve in pomladitve, ni mogel brez škode utrpeti.

Da se dopolni zbor režiserjev, se je iz Opere vrnil v Dramo prof. Osip Šest: rešitev, ki ni bila nikaka rešitev. Prof.

Šesta cenimo kot pionirja novega slovenskega gledališča po vojni. V teh dvajsetih letih nam je dal dolgo vrsto ustvaritev, skozi njegove roke je šlo nekaj generacij mladih igralcev. Zmerom veder in živahen, teatrski človek od glave do pete, mož, ki sta mu enako v krvi tragedija in burka, klasika in naturalizem: prof. Šest bo našemu gledališču pač še dolgo ostal nepogrešljiv sodelavec in mentor. Njegova vrnitev po odhodu inž. arh. Stupice pa je vendar samo nalomila črto razvoja. Poleg njega — prof. Šestu je pripadla približno polovica vseh dosedanjih uprizoritev — so ostali režiserji Milan Skrbinšek, Ciril Debevec in Bratko Kreft. Skrbinšek ostaja brez umljeviga razloga že nekaj let sem nezaposlen. Debevec je priverženec poduhovljenega, idejno in etično poglobljenega teatra, a kakor se zdi, se njegov napor v tej smeri že izčrpa. Umerjeno pot realistične igre na socialno-psihološki osnovi hodi Bratko Kreft, ki je dal umetniško in stvarno najbolj uspelo režijo te sezone (Žene na Niskavuoriju).

Stara navada je, da se sezone v naši Drami uvajajo s klasičnimi deli velike umetniške vrednosti — v tem je simbolično izražena volja, naj bi se reper-toar dvigal na nivoju čim boljše umetniške kvalitete. Žalibog ostaja ta volja največkrat samo simbolična, zakaj resničnim umetninam se družijo dela povprečne in celo podpovprečne veljave, da se občinstvo, ki ne premore že izobilikovanega okusa, težko znajde med vrednim in nevrednim. Za duha, ki v tem oziru vlada v vodstvu naše Drame, pa je obenem nadvse značilno, da brez odpora uvršča v svoj program malovredne, problematične inozemske komade, manjka pa mu dobre, plemenite volje, da bi kdaj pa kdaj riskiralo preizkušnjo z novim delom kakšnega domačega avtorja, zlasti če je še mlad in se še ni dokopal do ugleda ali vsaj do protekcije.

Letošnja sezona se je pričela s »Carjem Fjodorjem« Alekseja Tolstoja v Debevčevi režiji in s Kraljem v naslovni vlogi. Uprizoritev je pokazala, da je klasična umerjenost sama precej od-

daljena občutju in razumevanju sodobnega človeka, če ne predstavlja posode življenjski problematiki, ki je ostala živa, pereča še do današnjega časa. »Car Fjodor« pa je romantična zgodba o plemenitem slabiču in samodržcu, čigar usoda ne najde poti do našega sočutja. Kljub globoko zajetemu, umetniško dovršenemu Kraljevemu liku in ostalim (Levar — Boris Godunov, Šaričeva — carica, Cesar — knez Sujski) ni mogla pognati korenin.

Več aktivnega odmeva je v javnosti vzbudila prva izvirna novost te sezone, Stanka Cajnkarja »Potopljeni svet«, ki ga je prav tako režiral Debevec, a tudi tu je pozornost zajela samo tanko plast literatov in sladokuscev. Stanko Cajnkar, sam duhovnik, je v »Potopljenem svetu« očrtal dramo učenega, uglednega teologa, ki se da zavesti klicu svoje krvi, zapusti Cerkev in gre z lepo, mlado, bogato filmsko igralko v življenje. Zgodba bi se zdela na prvi pogled ne-realna, izmišljena — toliko pretiranega svetovljanstva, velikih dimenzij je v njej — če človek ne bi poznal rahle predpodebe iz naših krajev in naših dni. Pisatelj je hotel s »Potopljenim svetom« poseči globoko v socialno, idejno in moralno problematiko našega časa, a je v reševanju vseh večjih vprašanj ostal le na pol poti. Dr. Velnar, glavni junak drame, odpade od Cerkve zavoljo njenega napol fevdalnega, napol kapitalističnega zadržanja do bednih in podjarmljenih, a namesto da bi se kakor nov Mesija odpravil mednje, se zateče v toplo udobje velemestnega življenja — k viru zla, kateremu se je bil sam uprl. Tako napravlja dr. Velnar vtis neresničnega človeka, neresnega vetrnjaka, ki je v toliki meri suženj mesa, kakor se za tako učenega moža — in še teologa povrhu — ne zdi realno. Debevec je s svojo režijo in s kreacijo dr. Velnarja podčrtal konflikt, ki je ostal bolj v mejah psihologije, zadeva duševne in moralne krize, kakor podoba stvarne, objektivno doumljive borbe, pa tako, da je okrhral tudi marsikatero idejno ostrino, ki jo je zapisal avtor. Ob njem je Mira Danilova ustvarila dognano podobo lepe igralko Liliiane, a v toplem spominu sta poleg dru-

gih ostala še Gregorin kot mons. Ciril in Šaričeva kot Klara Vigny.

Do neke mere simpatičnemu uspehu »Potopljenega sveta« je sledil popolnoma neuspeh poizkus s Strindbergovo »Labodko«. Debevec je vnet spoštovalec misterijev, zagonetnih, od preproste resnice odmaknjenih snovi — črta, ki nima ničesar skupnega z duhovnimi potrebami modernega, za stvarnost in za jasno misel borečega se človeka. Za uprizoritev »Labodke« v našem času ne vemo ne stvarnega ne idejnega ne estetskega razloga. Za 20letnico Cankarjeve smrti smo dobili njegove »Hlapce«. O tej stvari je težko govoriti, še težje pisati — da bi človek verno prikazal način, kako se v naših dneh spoštuje spomin na našega največjega dramatskega tvorca, bi bil še bič Cankarjeve satire prelahak. Dejstvo ostane, da je Narodno geldališče v februarju 1939 uprizorilo eno izmed temeljnih del našega dramatskega slovstva v popačeni, potvorjeni obliki — v sramoto vsem, ki so kumovali temu delu. Občinstvo je kljub vsemu z viharnim odobravanjem sprejelo dramo — reprizo za reprizo so se vrstile manifestacije za Ivana Cankarja in za njegovega duha. Skrbno izoblikovane glavne vloge so reševale uprizoritev: Jerman (Debevec), Hvastja (Lipah), župnik (Skrbinšek) in Kalandar (Cesar).

Režijsko manj posrečena je bila Verneuilleva komedija »Potovanje v Benetke«. Sredstva, ki ustvarjajo tragedijo in dramo, Debevec rad prenaša v veseloigro in dosega tako — namesto sproščenosti in vedrine — toga, težka občutja, ki postavljajo komedijo na glavo. Premalo smešni ljubavni trikot so podali Debevec, Levarjeva in Jan, dvojke krepkih figur pa sta postavila Levar (tast) in Plut (komornik). Več žive neposrednosti je prinesla Pirandellova »Kaj je resnica?«, ki je pač že po svoji mračni skepsi in pesimizmu Debečevemu razumevanju blizu. S svojo režijo je dal dramo, polni težke življenjske problematike, jasno, izklesano obliko. Mogočna, silovita lika sta podstavila predvsem Marija Vera kot blazna gospa Frola in Skrbinšek kot njen zet. -tr-

Paulin Rajko: Vrata v svobodo

Ob 20letnici Jugoslavije. **Dobrovoljska knjižnica**, 1. zvezek. Izdala »Sreska organizacija Saveza ratnih dobrovoljca kraljevine Jugoslavije v Ljubljani« 1. 1938. Naklada 15.000 izvodov, zvezek stane 2 din.

Pred dvema letoma so izdali vojni dobrovoljci obširno zgodovinsko gradivo o bojih za osvoboditve južnih Slovanov in za ustvaritev Jugoslavije. Ta njihova knjiga »**Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije**« priča mlademu rodu o najbolj pozitivnem delu za našo narodno in državno svobodo, ki nam je odprla pot v resnično politično, gospodarsko, socialno in kulturno življenje. O tej knjigi je napisal pokojni dr. Ivan Lah v naši reviji (julija 1937) med drugim tole: »Da, nekaj svetega diha iz teh tako skromnih in vendar tako bogatih strani — saj so to zadnji odmevi krvavih žrtev, ki so šle pred dvajsetimi leti preko vse zemlje in se je v njih rodila svoboda slovenska. Nekaj svetega za vsakega, ki zna ceniti te žrtve, nekaj pekočega za onega, ki uživa darove teh žrtev, a jih ceniti ne zna ... Tako se smrt pogovarja z življenjem.« —

Le prepotrebno je, da pripravljajo še živeči dobrovoljci kot neposredne priče še novo gradivo o osvobodilnih bojih in o ogromnih materialnih in duhovnih žrtvah, da bo znalo novo pokolenje prav ceniti priborjeno svobodo. To je važen razlog tudi za ustanovitev »**Dobrovoljske knjižnice**«, te nove serije dobrovoljskih publikacij. Prvi zvezek je izšel pod simbolnim imenom »**Vrata v svobodo**«. To so planine našega **Kajmakčalana**, preko katerih je jugoslovanska dobrovoljska in srbska redna vojska začela svoj zmagoviti pohod 1. 1918. s solunske fronte in pregnala nemško, madžarsko in turško vojsko z jugoslovanske zemlje. Po knjigi Stevana J. Jakovljevića »**Kapija slobode**« (Beograd 1937) je srečno povzel to simbolno ime

tudi **Rajko Paulin**, avtor 1. zvezka »Dobrovoljske knjižnice«.

Glavno vsebino je zajel avtor iz svojih spominov na boje pred 20 leti ter ob pogledu na zapuščene grobove vrh Kajmakčalana onih, ki so storili »samo« svojo dolžnost, ko so storili največje **dejanje**. Govori o predvojnem gibanju med slovensko mladino v Sokolstvu in Preporodu, o dejanjih dobrovoljcev med vojno, zlasti o zadnjem poglavju osvobodilne borbe preko Kajmakčalana, ter o pozitivnem **konstruktivnem** delu za ohranitev in dograditev vsega, česar je treba za zdravo življenje svobodnega naroda v lastni državi. Nakljub današnjemu nejunaškemu času poudarja avtor zgodovinsko resnico, da se Jugoslavija ni rodila na političnih zborovanjih in diplomatskih zborih, marveč se je rodila iz trpljenja in žrtev najbolj junaških in požrtvovalnih preprostih sinov naroda — na bojnem polju. V glavnih obrisih slika obširno zgodovino dobrovoljcev od Cerske planine v juliju 1914 pa preko Albanije in Rusije do odločujoče zmage v Dobrudži ter končno o solunski odredišni zmagi. Med vsemi jugoslovanskimi dobrovoljci je bilo tudi 2.000 Slovencev. To je duh in moč mladine, brezkompromisne v boju za pravično stvar.

Namen »Dobrovoljske knjižnice« je seznaniti rojake s pravo, nepotvorjeno zgodovino o težkem delu in žrtvah za ustvaritev Jugoslavije, osvetljuje posebno tudi slovenski delež pri teh zmagovitih naporih, da bodo znali ceniti svobodo in darovane žrtve. Glavni namen pa je vžgati v našem narodu v tem nemirnem času ogenj gradilnega in obrambnega dobrovoljskega duha. Uredniški odbor zaključuje uvodno besedo z željo, naj prodre ta glas v vsako našo hišo, do vsakega našega človeka brez razlike stanu in mišljenja — kot varna smernica v vseh vprašanjih, na katera bo naš narod moral odgovarjati v miru in vojni. **Inko**

Jugoslovenska-madžarska revija — Délszláv-magyar szemle

szláv-magyar szemle). O priliki letošnjega beograjskega semnja, ki je po obsegu in obisku bil verna slika časov, v katerih živimo, je Madžarsko kralj. zvanje za zunanjo trgovino na samem sejmišču priredilo razstavo madžarske knjige. Razstavili so razne leposlovne in znanstvene knjige v lepi in pregledni razporedbi. Med razstavljenimi knjigami sem videl tudi madžarski prevod Cankarjevega »Hlapca Jerneja« (Jernej szolgalegény). Da bi podkrepili jugoslovansko-madžarske zveze, so bile na razstavi tudi srbske in hrvatske publikacije iz XVII. in XVIII. stoletja, ki so bile natisnjene v Madžarski univerzitetni tiskarni v Budimu. Celotno gre za 61 srbsko in za 6 hrvatskih knjig, ki so po večini silno redke in ki jih delno pogrešajo celo osrednje knjižnice v Beogradu.

Obiskovalcem te knjižne razstave so brezplačno poklanjali posebno številko »Jugoslavenko-madžarske revije«, ki jo urejuje neki Csuka Zoltán in ki je, kakor čitamo na naslovni strani, odobrena od našega notranjega ministrstva pod številko I. 18125/1937.

Prvi in obenem najboljšežnji članek »Istorija madžarske književnosti, naročito u XIX in XX veku« je napisal Kozoca Sándor. Pri čitanju tega članka se nisem mogel otresti vtisa, da je pisec natrpal vanj preveč imen in naslovov, tako da izgubi članek na preglednosti. Dokaj simpatično se omenja vpliv srbske literature na madžarsko, ki je rodil celo poseben način pisanja, namreč tako zvani »szerbus manier«. Dalje so v knjižici krajši prispevki o gori omenjeni Univerzitetni tiskarni ter o razstavi sami. Na koncu je še popoln seznam vseh razstavljenih srbskih in hrvatskih knjig z navedbo letnice ter vseh razstavljenih madžarskih knjig z navedbo cene.

Začudeno pa sem gledal, ko sem videl v knjižici članek »Istorija razvitka i sadašnje stanje jugoslovenske štampe«, ki ga je prispeval neki Laslo Bolgár. Razumljivo bi bilo, da izide v taki publikaciji prvi del tega članka, ki po-

roča o početkih srbskega periodnega tiska na Madžarskem. Docela nepotrebno p ase mi zdi, da bi Madžar poučeval Jugoslovane o sedanjem stanju njihovega tiska. Toda avtor je imel očitno potrebo, da se nekje izkašlja in je zato napisal tudi drugi del svojega članka. Tako je na splošno označil povojni jugoslovanski tisk tako-le:

»Posleratnu jugoslovensku štampu očekivali su sasvim novi zadaci. 1918—1919 godine ujedinjeni su svi jugoslovenski krajevi i sada je dužnost štampe bila, da prednjači ispred ostalih, pomažući u zajedničkim političkim granicama, davno priželjkivano i toliko naglašavano duhovno ujedinjenje. Umesto toga, srpska, hrvatska i slovenačka štampa, počela je da vodi ogorčene međusobne borbe, onemogućujući često svojim polemikama i neumerenostima unutrašnju konsolidaciju.

Protiv toga stanja trebalo je nešto učiniti. To se očekivalo od Zakona o štampi iz 1925 godine, ali je potpun uspeh postigao tek zakon diktature iz 1929 godine. On je učutkao sve glasove, koji su mogli potsticati unutrašnje nesuglasice, a pri tome je stroga cenzura onemogućavala i svako samostalno izražavanje mišljenja. Ovo stanje održao je defakto i ustav iz 1931 godine, iako je sadržavao odredbe o slobodi štampe. Vlada dra Stojadinovića (počev od 1935 godine) donela je neko olakšanje samo utoliko, što je učinjen pokušaj, da se oživi na smrt osudjena štampa.

Vlada Dragiše Cvetkovića, koja je obrazovana tek nedavno, znatno je ublažila ranije odredbe i — što je najvažnije — obećala je, da će uskoro doneti nov, liberalan zakon o štampi.

Posleratna jugoslovenska štampa i nadalje se kreće na trima potpuno odvojenim linijama, a zajedničko je u njoj samo ono, što se ima smatrati kao posledica zakonskih odredaba.»

Kako izgleda pri tem tista linija, po kateri se giblje slovenski tisk, pa pojasnjuje Laslo Bolgár tako-le:

»Uloga i značaj slovenačke štampe ograničava okolnost, da se slovenački jezik — izuzev u Sloveniji — ne razume nigde, — čak ni u ostalim delovima

Jugoslavije. I za slovenačke prilike je čudno, da se u Sloveniji ne piše narodnim jezikom, nego nekom mešavinom istorijsko-književnog jezika, koji je u svakom listu drukčiji. Činjenica da slovenački listi ipak imaju tiraž od 25 do 30.000 primeraka, i da izlaze u više izdanja, dokazuje, da je slovenački narod, koji broji oko 1.000.000 duša, na vrlo visokom kulturnom nivou.»

Spričo takega pisanja ne morem drugače kakor vprašati g. Lasla Bolgára, ali ne bi storil za zblizanje Madžarov in Jugoslovanov neprimerno bolj koristno delo, če bi take pamflete opustil in rajši svojim rojakom poročal o bogatem madžarskem tisku v Jugoslaviji in o popolnem pomanjkanju našega tiska na Madžarskem, kjer živi še vedno preko 160.000 naših rojakov. L. Č.

Pravnik

Pol stoletja društva »Pravnik«. Pod tem naslovom je izdalo društvo »Pravnik« ob svoji petdesetletnici lično spominsko knjigo, ki jo je uredil univ. prof. Dr. Rudolf Sajovic. Prav v sedanjih težkih časih je ta knjiga odločen poudarek, da smo imeli in da imamo Slovenci svojo pravno kulturo, vzraslo iz nezapisanega narodnega prava in negovano preje po ljudskih sodiščih in kasneje po celi vrsti izučeni slovenskih pravnikov. Knjiga naj bi bila nekak opis delovanja slovenskih pravnikov, ki ga je pričel že dr. Fran Skaberne s svojo brošuro: »Slovenski advokati in javni notarji v književnosti, znanosti in politiki«, izdano tudi od društva »Pravnik«

leta 1936. Pričujoča knjiga pa nam prikazuje delovanje slovenskih sodnikov, upravnih pravnikov in pravnih znanstvenikov. Najprej podaja urednik dr. Rudolf Sajovic sām kratak oris plodnosnega dela, ki ga je opravilo društveno glasilo »Pravnik« v zadnjih desetih letih, ko se je v obilni meri ustvarjalo novo jugoslovansko pravo. Sledita topla pisana pozdravna članka »Pravniku ob njegovi petdesetletnici« iz peres predsednika državnega sodišča dr. Štefana Sagadina in rektorja ljubljanske univerze dr. Rada Kušēja. Glavni del knjige pa je posvečen opisu zgoraj omenjenega delovanja slovenskih pravnikov. Tako podaja dr. Vladimir Travner dalje in krajše življenjepise sodnikov in državnikov, ki so delovali v zadnjih 90 letih ne samo v ožji sodni stroki, marveč tudi v vseh drugih poljih narodovega življenja, posebno v narodnem gospodarstvu in narodni prosveti. Dr. Rudolf Andrejka opisuje delovanje »Zaslužnih slovenskih upravnih juristov« iz političnoupornic, samoupravnih, finančne in poštne stroke. Dr. Janko Polec pa objavlja življenjepise »Slovenskih pravnikov znanstvenikov preteklega doba v tujini«. Če še dodamo, da se spominja dr. Josip Wilfan uspešnega dela »Društva Pravniki v Trstu in njegovega Pravnege vestnika«, ki gotovo nerazdružno spada v okvir delovanja slovenskih pravnikov, smo le v kratkih potezah podali vsebino nove Pravnikeve publikacije, ki po svoji vsebini ni samo spominska knjiga, marveč prava slika slovenske pravne kulture.

S. M.

D O K U M E N T I

ANGLEŠKO-POLJSKA OBRAMBNA ZVEZA

Dne 31. marca 1939 je angleški premier Chamberlain podal naslednjo izjavo v spodnji zbornici: »V želji, da naznačim s popolno jasnostjo stališče vlade Nj. Veličanstva, obveščam zbornico, da če bi bila še v poteku pogajanj, ki jih vodimo z drugimi državami, ogrožena neodvisnost Poljske zaradi kakršnekoli akcije, proti kateri bi smatrala poljska vlada za življenjsko nujnost, da se upre z oboroženimi silami, bi se vlada Nj. Veličanstva smatrala obvezana, da nudi poljski vladi takoj vso pomoč, ki je v njeni moči. Vlada je dala v tem smislu zagotovilo poljski vladi. Lahko dodam, da me je francoska vlada pooblastila za izjavo, da zavzema tudi ona enako stališče kakor vlada Nj. Veličanstva.«

Dne 6. aprila 1939 je Chamberlain po razgovorih s poljskim zunanjim ministrom Beckom podal naslednje dopolnilne izjave o angleško-poljskih **vzajemnih** obveznostih: »Zbornici lahko sporočim naslednje poročilo o razgovorih s poljskim zunanjim ministrom. Poročilo smo sestavili skupno: Beck za poljsko vlado, zunanji minister in jaz pa za vlado Nj. Veličanstva. Razgovori z g. Beckom so zajeli zelo široko področje in so pokazali, da obe vladi popolnoma soglašata glede nekaterih načel. Spoznali smo, da sta obe državi pripravljene skleniti sporazum trajnega in vzajemnega značaja, ki naj zamenja obstoječe enostransko in začasno jamstvo vlade Nj. Veličanstva.

V pričakovanju sklenitve trajnega sporazuma je g. Beck dal zagotovilo vladi Nj. Veličanstva, da bi se smatrala poljska vlada obvezana nuditi pomoč vladi Nj. Veličanstva pod istimi pogoji, kakor so obeleženi v začasnem jamstvu vlade Nj. Veličanstva Poljski.

Kakor začasno jamstvo, tako tudi trajni sporazum ne more biti naperjen proti kakoli drugi državi, temveč samo zagotavlja Veliki Britaniji in Poljski medsebojno pomoč v primeru neposrednega ali posrednega ogrožanja neodvisnosti ene izmed obeh držav.

Ugotovljeno je bilo, da zahtevajo nekatera vprašanja, v številu ono o točnejši definiciji posameznih primerov, v katerih bi se mogla pojaviti potreba take pomoči, nadaljnjo proučitev pred sklenitvijo trajnega sporazuma. Sporazumeli smo se, da navedeni dogovori ne izključujejo za nobeno izmed vlad sklenitev dogovorov z drugimi državami zaradi splošnega interesa utrditve miru.«

SPOJITEV ALBANIJE Z ITALIJO

Dne 7. aprila 1939 ob 9.30 je izdala italijanska službena agencija »Stefani« naslednje uradno sporočilo: »Zadnje dni, medtem ko so se med italijansko vlado in kraljem Zogom vodili razgovori za sklenitev še tesnejšega sporazuma, so se vršile v Tirani in drugod nevarne demonstracije skupin oboroženih tolp, ki so resno ogrožale osebno varnost v Albaniji prebivajočih Italijanov. Včeraj zjutraj, v četrtek, so naše vojne ladje v Draču in Valoni odpeljale v domovino več sto naših rojakov, med njimi žene in otroke. Snoči so se odpeljali iz Brindisija in Barija oddelki italijanskih čet, namenjeni v Albanijo. Istočasno je odplula prva eskadra, ki je ob zori plula vzdolž albanske obale med Santi Kvarantom in Sv. Ivanom Meduanskim. Mobilizirana je tudi prva letalska eskadra.«

Ob 11.30 je izšlo še naslednje sporočilo: »Davi ob zori so se izkrcale naše čete v lukah Santi Kvarantu, Valoni, Draču in Sv. Ivanu Meduanskem.«

Dne 12. aprila 1939 je albanska ustavotvorna narodna skupščina sprejela naslednje sklepe: »Ustavotvorna narodna skupščina, predstavljajoča albanski narod in v tolmačenju njegove volje, zbrana v Tirani dne 12. aprila 1939, sklene, kar sledi: 1. V Albaniji obstoječi režim je odpravljen; ustava tega režima je ukinjena. 2. Sestavi se opolnomočena vlada, imenovana od skupščine. 3. Skupščina izjavlja, da so vsi Albanci, ki se s hvaležnostjo spominjajo obnovitvenega dela duceja in fašistične Italije za prospeh Albanije, odločeni, da še tesnejše povežejo življenje in usodo Albanije z onima Italije, vzpostavljajoč ž njo vezi vedno tesnejše vzajemnosti. Dogovori v skladu s to vzajemnostjo bodo podpisani kasneje med Italijo in Albanijo. 4. Ustavotvorna narodna skupščina sklene, da kot tolmač soglasne volje narodnega preporoda albanskega naroda in kot svečano jamstvo njenega uresničenja ponudi krono Albanije v obliki personalne unije Nj. Vel. Viktorju Emanuelu III., kralju Italije in cesarju Abesinije, za Nj. Vel. in za njegove kraljevske naslednike.«

Dne 13. aprila 1939 je Veliki fašistični svet sprejel naslednji sklep: »Veliki fašistični svet, jemajoč na znanje svečani in soglasni sklep, s katerim je albanska ustavotvorna skupščina sklenila ponuditi krono Albanije Nj. Vel. kralju Italije in cesarju Abesinije za Nj. Vel. in njegove kraljevske naslednike, pozdravlja s ponosnim veseljem ta zgodovinski dogodek, ki na osnovi stoletnih vezi prijateljstva združuje z narodom in usodo Italije usodo in narod Albanije v globljo in dokončno zvezo. — Izjavlja, da je fašistična Italija v stanu, da s svojimi ljudmi in s svojim orožjem zajamči starodavnemu in hrabremu albanskemu narodu red, spoštovanje sleherne veroizpovedi, civilizacijski napredek, socialno pravičnost in v obrambi skupnih mej mir. Veliki fašistični svet izraža svojo hvaležnost duceju, ustanovitelju imperija.«

ALBANIJA, ITALIJA IN JUGOSLAVIJA

Dne 15. aprila je italijanski zunanji minister grof Ciano v ekspezeju o spojitvi Albanije z Italijo z naslednjimi besedami označil stališče jugoslovanske vlade v albanski zadevi: »Stališče, ki ga je zavzela ob tej priliki beograjska vlada, in zadržanje jugoslovanskega naroda zaslužita poseben poudarek. Bila sta zares navdihnjena onega prijateljstva, katerega osnova ni le velikonočni sporazum, temveč tudi in predvsem simpatija in zaupanje, ki ju je vzbudilo sodelovanje, začeto pred dvema letoma med našima narodoma. Med vsem razvojem dogodkov smo ohranili najtesnejše in prisrčne stike z beograjsko vlado in Jugoslavija je z ostrimi presojanjem položaja prilagodila svojo politiko potrebam resničnih nacionalnih interesov. — V Beogradu so razumeli, da navzočnost Italije v Albaniji ne prikriva najmanjše sovražne namere za Jugoslavijo. Res je nasprotno, da bosta namreč iz novega sosedstva črpali obe državi, kakor to mi želimo nadaljnje elemente vzajemnosti in tesnega sodelovanja; prav v tem duhu se bom v nekaj dneh sestal z jugoslovanskim zunanjim ministrom v Benetkah.«

ANGLEŠKA IN FRANCOSKA JAMSTVA RUMUNJI IN GRČIJI

Dne 13. aprila 1939 je angleški premier podal v spodnji zbornici med drugim naslednjo izjavo: »Uporabljam to priliko, da izjavim v imenu vlade Nj. Veličanstva, da smatra ona za stvar največje važnosti izognitev spremembe statusa quo v Sredozemlju in na Balkanskem polotoku s silo ali z grožnjami o uporabi sile. Zato se je vlada Nj. Veličanstva odločila, da se bo v primeru kake akcije, ki bi jasno ogrožala neodvisnost Grčije in Rumunije in proti kateri bi smatrali grška, odnosno rumunska vlada za potrebno, da se upreta z orožjem, čutila britanska vlada prisiljena, da nudi grški ali rumunski vladi, kakor bi to bilo potrebno, vso pomoč, ki je v njeni moči. To izjavo sporočamo neposredno interesiranima vladama in drugim vladam, zlasti Turčiji, katere tesni odnošaji z Grčijo so znani. Reklo se mi je, da bo enako izjavo podala danes popoldne francoska vlada. Ni treba še posebej poudarjati, da so vlade dominionov, kakor vedno, informirane o vseh razvojih.«

Istega dne popoldne je francoski ministrski predsednik **Daladier** izročil zastopnikom tiska izjavo, v kateri daje v imenu francoske vlade enaka enostranska jamstva Grčiji in Rumuniji, kakor jih je dopoldne podal Chamberlain v imenu angleške vlade. Posebej pa je še glede Poljske pripomnil: »Francija in Poljska druga drugi takoj in neposredno jamčita proti sleherni neposredni ali posredni grožnji, ki bi pomenila napad na njune življenjske interese.«

ANGLEŠKO-TURŠKA OBRAMBNA ZVEZA

Dne 12. maja 1939 sta angleški premier Chamberlain in turški ministrski predsednik Sajdam v spodnji zbornici odnosno v turški narodni skupščini prečitala naslednjo skupno izjavo:

»Vlada Nj. Veličanstva Združenega kraljestva in turška vlada sta stopili v te-
sna posvetovanja in razgovori, ki so se ob tej priliki med njima vodili in ki se še
nadaljujejo, so pokazali popolno skladnost pogledov obeh vlad. — Sklenjeno je
bilo, da bosta obe državi zaključili točen in dolgotrajen dogovor recipročnega zna-
čaja, ki bo odgovarjal interesom njune nacionalne varnosti. — V pričakovanju
sklenitve definitivnega sporazuma pa vlada Nj. Veličanstva in turška vlada izjav-
ljata, da bosta v primeru napada, ki bi vedel do vojne v sredozemskem pasu, bili
pripravljeni uspešno medsebojno sodelovati in si vzajemno nuditi vso pomoč in
oporo, ki sta v njuni moči. — Ta izjava, kakor tudi nameravani sporazum, nista
naperjena proti nobeni drugi državi, temveč imata samo ta namen, da zagotovita
Veliki Britaniji, odnosno Turčiji vso pomoč in oporo, kadar bi se za to pokazala
potreba. — Obe vladi priznavata, da zahtevajo nekatera vprašanja, všteti vpraša-
nje točnejše definicije raznih pogojev, pod katerimi bi vzajemne obveze stopile v
akcijo, natančnejšo proučitev, preden bo sklenjen dokončni sporazum. To prouča-
vanje se že vrši. — Obe vladi priznavata, da je potrebno zagotoviti varnost tudi na
Balkanu, in se posvetujeta, da bi dosegli ta cilj čimprej. — Razume se, da ti do-
govori obema vladama ne branijo, da skleneta dogovore z drugimi državami v
splošnem interesu utrditve miru.«

ANGLIJA IN JADRAN

Dne 13. aprila 1939 je angleški premier Chamberlain označil angleško stališče
glede statusa quo na Jadranu z naslednjimi besedami: »Mi v Angliji smo si dolžni
postaviti vprašanje: V koliko so dogodki v Albaniji v skladu s sporazumom, pod-
pisanim med Italijo in Anglijo 16. aprila preteklega leta? ... S tem sporazumom sta
obe državi potrdili izjavo z dne 2. januarja 1937, ki pravi: 'Obe vladi nimata nikake
namere, da bi spremenili ali da bi glede sebe dovolili spremembo statusa quo v
pogledu nacionalne suverenosti ozemelj, ki leže v sredozemskem pasu.' — — —
Jadran je prav gotovo del Sredozemlja in italijanska vlada ne more zahtevati, da
se vlada Nj. Veličanstva zanj ne zanima.«

ITALIJANSKO-NEMŠKA POLITIČNA IN VOJAŠKA POGODBA

Pakt prijateljstva in zveze med Italijo in Nemčijo, podpisan dne 22. maja 1939,
se glasi:

»Ker je za večne čase skupno določena meja med Nemčijo in Italijo in ustvar-
jena unija vzajemne pomoči in podpore, izražata obe vladi ponovno svojo zvestobo
politiki, o katere temeljih in ciljnih sta se že prej dogovorili, politiki, ki je žela uspe-
he tako z vidika varnosti interesov obeh držav kakor glede ohranitve miru v
Evropi. Trdno združeni med seboj tako po duševni sorodnosti svojega svetovnega
nazora kakor tudi po obsežni solidarnosti svojih interesov, sta nemški in italijan-
ski narod trdno odločena, da se bosta v bodoče z ramo ob rami z združenimi močmi
zavzemala za zajamčenje svojega življenjskega prostora in za ohranitev miru.«

Temu uvodu sledi naslednja vsebina pogodbe:

Čl. 1. Obe pogodbeni stranki bosta trajno v medsebojnih stikih, da se med seboj
dogovorita o vseh skupnih interesih ali o vseh vprašanjih, ki se tičejo položaja v
Evropi kot celoti.

Čl. 2. Ako bi bili skupni interesi visokih podpisnic ogroženi po kakršnihkoli
mednarodnih dogodkih, se bosta takoj zatekli k pogodbi in ukrenili potrebne ukre-
pe za varstvo svojih interesov. Ako bodo varnost ali drugi interesi ene izmed pod-
pisnic ogroženi od zunaj, bo druga podpisnica nudila ogroženi stranki vso svojo
politično in diplomatsko podporo, da se ta nevarnost odpravi.

Čl. 3. Ako bi se v nasprotju z željami in upi visokih podpisnic zgodilo, da bi se

ena izmed podpisnic zapletla v vojno s kako drugo državo ali z drugimi državami, ji bo druga podpisnica kot zaveznica takoj pomagala z vso svojo vojaško močjo na kopnem, na morju in v zraku.

Čl. 4. Da bi mogli v danem primeru obe državi pogodbenici izpolniti v čl. 3 prevzete obveznosti, bosta vladi obeh držav še bolj poglobili medsebojno sodelovanje na vojaškem področju in na področju vojne industrije.

Čl. 5. Visoki podpisnici se že sedaj obvezeta, da bosta v primeru vojne, ki bi se vanjo skupno zapletli, sklenili premirje in mir samo v popolnem medsebojnem soglasju.

Čl. 6. Obe visoki pogodbenici se zavedata pomena svojega skupnega razmerja do prijateljskih držav. Odločeni sta to razmerje tudi v bodočnosti razvijati v duhu soglasnih koristi, ki ju vežejo z omenjenimi državami.

Čl. 7. Ta pakt stopi v veljavo v trenutku podpisa. Obe visoki podpisnici sta se zedinili, da bo prvo razdobje njegove veljave trajalo 10 let, pred potekom tega roka pa se bosta pravočasno dogovorili glede podaljšanja veljave pakta.

POSLANICA NOVEGA SVETA STAREMU

Dne 14. aprila 1939 je predsednik Združenih držav Severne Amerike **Roosevelt** govoril pred izvršnim odborom Panameriške unije ob priliki panameriškega dne in se pri tem dotaknil **odnošajev Amerike do Evrope**. Posnemamo nekaj izjav: »Na konferenci v Buenos Airesu sem leta 1936 dejal: Norost velike vojne v drugem delu sveta bi nas zadela in bi ogrožala naše dobrine na sto načinov in gospodarsko zrušenje katerekoli države ali skupine držav bi nujno zavrlo tudi naš procvit. Ali moremo mi, ali morejo republike Novega sveta preprečiti katastrofo, ki preti vsem? Da, imam zaupanje v to, da moremo. Ni fatalnosti, ki bi silila Stari svet v novo katastrofo. Ljudje niso sužnji usode. Oni so samo sužnji svojega uma. Komaj pred nekaj dnevi je dejal šef velike države, da je »ujetnik« Sredozemlja. Kmalu nato je neki drugi šef, ko je zvedel, da je neka država sklenila braniti neodvisnost svoje sosede, označil ta sklep za »grožnjo« in »obkoljevanje«. In vendar nobena miroljubna država ne obkoljuje, ogroža ali zapira druge miroljubne države. Vemo to iz lastne izkušnje, na primer, ko sem ob priliki obiska v sosednem dominionu Kanadi preteklo poletje izjavil, da bi se Združene države solidarno postavile v obrambo Kanade, ako bi ona bila napadena od onstran morja... V nobenem primeru ni nobena ameriška država smatrala takih dogovorov za primere »ujetništva« ali »obkroževanja« kake druge ameriške države ali za tako grožnjo... V takih okoliščinah, dragi prijatelji, se nam zde zavojevalni načrti prav tako smešni kakor so zločinski. Napor, ki gredo za tem, da bi se preprečili napadi... so odvzeli vojni med nami ves pomen in jo napravili nekoristno kakor orožje iz kamene dobe... Ali naj zares verjamemo, da države ne morejo najti boljših metod za uresničenje svojih usod od onih, ki so se jih posluževali Huni in Vandali pred petnajstimi stoletji?... Ameriški mir, ki ga danes slavimo, nima za nas nobene slabosti. Pripravljeni smo, da ga ohranimo in branimo z vsemi našimi silami, pobijajoč silo s silo... Mi pa imamo še širši interes kakor samo oni obrambe našega kontinenta, obdanega od morja. Mi vemo, da bo razvoj prihodnje generacije tako zožil oceane, ki nas ločijo od Starega sveta, da bodo naši običaji in naše delo nujno povezani z njegovimi, naj to hočemo ali ne, ako bodo čez nekaj let zračna brodovja z enako lahkoto prekoračila Ocean, kakor lahko danes lete preko zaprtih evropskih morja... V sedanjih mednarodnih zadevah gre tudi za naš ugled... Naša želja po miru je lahko prav tako močna kakor naša volja po skupni obrambi... To je poslanica življenja, ki jo Novi svet lahko naslovi na Starega. To utegne biti luč v temi, ki kaže stezo miru...«

Največji slovenski pupilarnovarni denarni zavod

Mestna hranilnica ljubljanska

Stanje vlog preko **Din 420,000.000.—**

Lastne rezerve nad **Din 26,000.000.—**

Dovoljuje posojila proti vknjižbi.

Za vse obveze hranilnice jamči

Mestna občina ljubljanska.

LJUBLJANA
KOČEVJE

HRANILNICA
DRAVSKE
BANOVINE

MARIBOR
CELJE

VLOGE OBREŠTUJE PO NAJVIŠJI OBREŠTNI MERI. — CENENA
POSJILA DAJE NA REDNO ODPLAČEVANJE. — ZA NJENE
VLOGE JAMČI DRAVSKA BANOVINA.

»JUGOSLAVIJA« največja domača delniška zavarovalna družba

zavaruje: za življenje, proti požaru, vlomski tatvari in nezgodam, dalje transport, steklo, avtomobile in živino.

Lastne palače in zgradbe v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku in Petrogradu.

Ravnateljstva v Ljubljani, Beogradu, Zagrebu, Osijeku, Novem Sadu, Petrogradu, Sarajevu in Splitu.

Podružnice in ekspoziture v vseh večjih krajih države.

Pojasnila daje

RAVNATELJSTVO ZA DRAVSKO BANOVINO V LJUBLJANI,

Tyriška cesta 15, in vse njegove podružnice in krajevna zastopstva.

Narodna Tiskarna

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5

IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE

TISKOVINE OKUSNO, SOLID-

NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26

POŠTNI ČEKOVNI RAČUN

V LJUBLJANI ŠTEV. 10.534

Odgovorni urednik: dr. Fran Spiller-Muys